

„[...] virágozzék tehát s fejlődjék nagygyá a Pécs városi múzeum [...] ne legyen se Pécsett, se Baranyában ember, aki azt magáénak ne vallja.”¹

A Pécsi Városi Múzeum létrejöttének társadalmi környezete különös tekintettel az intézményesülésben közreműködő aktorokra

Zsombornak

WÉBER ADRIENN

történész, helyismereti könyvtáros, Csorba Győző Könyvtár
e-mail: wadria@gmail.com

KIVONAT: Jelen tanulmány a Pécsi Városi Múzeum kialakulását vizsgálja szekszárdi kitekintéssel. A kutatás alapkérdése, hogy miért tartott Pécsett több mint 30 évig, míg a múzeumalapítás gondolata tetet öltött. A vidéki múzeumok létrejöttének első fázisában több helyütt megfigyelhető volt, hogy egy erős társadalmi kezdeményezés (történelmi és régészeti egyesület) aktív közreműködésével, egyesületi-társulati alapítású múzeumok jöttek létre. Kérdésként merül fel, hogy a millennium környékén végbement múzeumalapításokban – jelen esetben Pécsett és Szekszárdon – is akkora szerepe volt-e a helyi társadalom önszerveződésének, vagy sokkal inkább a múzeumalapító aktor személye vált meghatározóvá az intézményesülési folyamatban. Így lett a vizsgálat tárgya, hogy kik voltak ezek az aktorok, s milyen módszereket, stratégiákat alkalmazva igyekeztek érvényt szerezni a helyi múzeum ügyének, mi lehetett esetleges sikerük, vagy sikertelenségük oka, kik támogatták őket a helyi közösségben, s kik voltak a kerékkötői e folyamatnak, továbbá a helyi társadalom prominens képviselői miként vélekedtek a helyi múzeumról.

KULCSSZAVAK: helytörténet, múzeumtörténet, társadalomtörténet, Pécsi Városi Múzeum, egyesületi mozgalom

„[...] let the City Museum of Pécs flourish and develop and grow great [...] may there be no one in Pécs or Baranya who does not claim it as their own.”

The social context of the establishment of the City Museum of Pécs with particular regard to the actors involved in its institutionalization

SUMMARY: The present study examines the development of the City Museum of Pécs, with an outlook on Szekszárd. The fundamental question of the research is why it took more than 30 years in Pécs for the idea of founding a museum to materialize. During the first phase of the establishment of regional museums, it was observable in sev-

* Lektorálta: Dr. habil. Pilkhoffer Mónika PhD.

¹ Pécsi Napló, 1904. november 29. 2.; SZALAY 1905, 10.

eral locations that museums were founded through associations and societies, with the active cooperation of strong social initiatives (historical and archaeological societies). The question arises whether the self-organization of local society played such a significant role in the museum foundations around the time of the Millennium—in this case, in Pécs and Szekszárd—or whether the personality of the museum—founding actor became more decisive in the process of institutionalization. Thus, the subject of the investigation is who these actors were, what methods and strategies they employed to advocate for the cause of the local museum, what the reasons for their eventual success or failure might have been, who supported them within the local community, and who hindered this process, as well as how prominent representatives of local society perceived the local museum.

KEYWORDS: local history, museum history, social history, City Museum of Pécs, associational movement

A múzeum – jelen esetben a történeti jellegű közgyűjtemény – az emléktárgy, általában pedig a történeti tudat, a múlt, a kultúra kontextualizált, redukáltan tematizált társadalmasításának tekinthető, hisz létrejötté során egyrészt a magángyűjtemények a társadalom számára hozzáférhető közgyűjteményekké válnak, másrészt a közművelődés és a kulturális örökség megőrzése mellett az identitás (társadalmi azonosságtudat) erősítését, elmélyítését is szolgálják. Olyan társadalmi jelenség, melyet társadalmi támogatottságot, megbecsültséget élvező individuumok, morális cselekvőnek elfogadott történelmi cselekvő aktorok hoznak létre.² A kutatás fókuszában az áll, hogy a múzeum alakulási fázisában a társadalmi közeg jelentősége-e a meghatározó, mennyire elengedhetetlen támogató hozzáállása, vagy lényegesebb-e egy olyan aktor személye, aki a megfelelő kapcsolatrendszerrel és elhivatottsággal képes eredményesen közreműködni az intézményszerűsítésben.

A Pécsi Városi Múzeum harminc évet felölő alakulási folyamatában megfigyelhető, hogy a múzeum létrehozásának feladatát, ill. problémáját (vagy akár kényszerét) az egyén, a közösség (a helyi társadalom önszerveződése, vagy a város vezetését, a közösség képviselőjét ellátó törvényhatósági bizottság) és az állam (minisztériumok, országos szakmai szervezetek) közti mérleg-hinta-játéka határozta meg, ahol a közreműködők aktuális erején múltott, merre billen a helyi múzeum ügye. E faktorok hol egymást inspirálva, együtt hatva, hol kibújva a feladat súlya alól, s egymásra hárítva próbálták elvégezni, vagy épp meggátolni a helyi múzeum létesítését. Annak, hogy az intézményszerűsítés ilyen elhúzódó, nehézkes, és részeredményekkel záruló folyamat volt, legalább négy oka van. Egyrészt annak tudható be, hogy az egyéni érdekek – nemegyszer az emberi gyarlóságok (sértődés, nemtörődomség, pénzéhség vagy épp fukarság) – inkább a széthúzást erősítették, semmint a kooperatív együttműködést. Másrészt nem volt olyan vezéralakja az ügynek, aki elegendő elszántsággal, kitartással, ügyszeretettel, és társadalmi, ill. presztízsértékű, valamint anyagi támogatókkal rendelkezett volna. Harmadrészt nem jött létre Pécssett (Baranya vm.) olyan erős, életképes társadalmi szerveződés, mely fő feladatának tekintette és eredményesen képvisel

² Barry Barnes „felelősség elvére épített cselekvőség” fogalmához, lásd: *GYÁNI* 2017, 48–49.; *WÉBER* 2019b.

selte volna a helyi régészeti leletek védelmét, illetve a helyi múzeum létrehozásának ügyét. Végül a városvezetés ameddig csak lehetett, anyagi okokra hivatkozva elodázta a helyi múzeum létrehozásának feladatát, s végtére csak hathatós állami beavatkozással nyílt meg a múzeum.

A helyi közigazgatás évtizedeken keresztül igyekezett kitérni hol az egyén, hol az országos kezdeményezések, intézmények általi, helyi múzeum létesítésére vonatkozó megkeresések elől. Mindez annak fényében kap különös színezetet, hogy a dualizmus-kori pécsi közgyűlés tagjainak nemcsak a fele került ki a virilisek közül, hanem még a választással bejutott személyek többsége is a vagyonosabb és műveltebb rétegből származott.³ Mikor azonban az egyéni és országos érdekek találkoztak, s mindez kiégyesült egy, a múzeumügy iránt elhivatott polgármesterrel (1. ábra), a városvezetés képletesen szólva harapófogóba került, és a kettős nyomás hatására kénytelen volt eleget tenni a helyi sajtóban is mindinkább jelentkező, gyakran lokálpatrióta érzelmek által fűtött igénynek a Pécsi Városi Múzeum létrehozására.

Ezzel szemben a szomszédos megyeszékhelyen⁴ – bár a múzeumszervezési folyamat sokáig szinte fej-fej mellett haladt a pécsivel (1. táblázat) – az országban a vidéki múzeumok között elsőként, az első látogatható kiállítás megnyílásától számított öt éven belül önálló, múzeumi célra létesült épületben talált otthonra a gyűjtemény.⁵ A kevesebb, mint feleakkora, jobbára agrárnépesség által lakott nagyközség, Szekszárd (Tolna vm.), és az igazgatási, gazdasági, oktatási és egyházi centrumnak minősülő, dinamikusan növekvő és iparosodó, polgári és értelmiségi rétegek által lakott szabad királyi város, Pécs esetében utóbbiban feltételeznénk a múzeum gyors létrejöttét. Hogy ez mégsem így történt, az véleményem szerint a két múzeum organizációs folyamatában részt vevő egyének fent vázolt eltérő kapacitásainak tulajdonítható.⁶ Tolna megyében egy kiválóan szervezett formában, kiterjedt és támogató kapcsolatrendszerrel rendelkező, mind szakmai, mind társadalmi szinten morális cselekvőnek elfogadott felelős aktor által jött létre a múzeum. Az országos, sőt nemzetközi elismertséggel bíró Wosinsky Mór nemcsak a múzeum igazgatójaként tűnik fel, hanem a múzeum létrejöttében is végig kulcsszerepet játszik,⁷ személyében egy kézben – méghozzá a legmegfelelőbbben – összpontosult a múzeum szervezési folyamata.

Esemény		PÉCS		SZEKSZÁRD	
		Személy	Év	Év	Személy
Alapítási szándék		Farkas István , ügyvéd (végrendelet)	1877	1874	Declava János , megyei levéltáros (felhívás)
Törvényhatósági bizottság és a múzeumügy	Előterjesztés	Bolgár Kálmán (előterjesztő)	1895	1895	Wosinsky Mór (előterj.); támogató: Apponyi Sándor

³ NAGY 2019, 94–95. Tolna megye törvényhatósági bizottságában a szekszárdi virilisek összetétele azt mutatja, hogy bár itt is az értelmiségiek – s köztük is az ügyvédek – aránya a korszak folyamán bár jelentősen csökkent, de végig meghatározó maradt. CSEKŐ 2002, 152., 160.

⁴ Szekszárd azért jelent megfelelő párhuzamot a vizsgálathoz, mert földrajzilag közel van, hasonló adottságokkal (sőt talán kicsit kedvezőtlenebbekkel) rendelkezik, mint Pécs, időben egy korszakban zajlott az intézményesülési folyamat, s ott a kor „mintamúzeuma” jött létre.

⁵ WÉBER 2019b, 186.

⁶ WÉBER 2019b, 195.

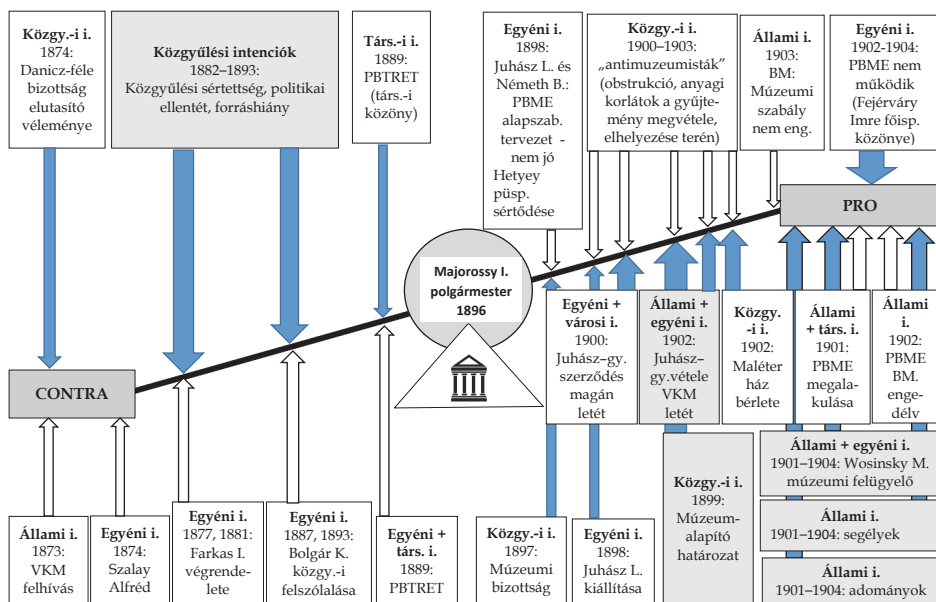
⁷ WÉBER 2019b, 187.

Törvényhatósági bizottság és a múzeumügy	Múzeumi Bizottság	vezető: Németh Béla; tag: Horváth A., Juhász L.	1897 1905	1897	elnök: Wosinsky Mór , védnök: Apponyi Sándor
	múzeumalapító hat.		1899	1895	
	múzeumi alapszabály/ BM eng.	Múzeumi Bizottság Németh Béla, Juhász L.	1898 1905	1898	Múzeumi Bizottság Wosinsky Mór
Gazdasági háttér	múzeum-alap	1000 Ft (2000 K): Farkas I.	1871	1903	20 000 K
	egyszeri megyei támogatás	600 Ft (Juhász L. régészeti kiállítására)	1898	1899	Különböző alapokból: 175 000 K (Wosinsky M.)
	rendszeres városi/megyeyei tám.	költségvetés: 1400 K (1902); 4000 K (1907); 4400 K (1912)	1902-től	1898-tól	1898: 400 K 1905: 1600 K
	egyszeri állami támogatás	VKM: 8000 K (Juhász-gy.) MKOF: 700 K (Juhász-gy.) VKM: 5000 K (Horváth-gy.)	1902 1906 1912	1899	VKM: 56 000 K; BM: 60 000 K (építkezésre) (Wosinsky M. igényelte)
	rendszeres államsegély	1300–2400 K között	1903-tól	1899-től	1000–1900 K között
	múzeum-egyesület	erőteljesen csökken: kb. 1000 K-ról 508 K-ra	1908 1913	1901 1907	erőteljesen csökken: 1892 K-ról 190 K-re
Infrastrukturális háttér	szekrények	Juhász László – 1200 Ft (Farkas-alap) + átalakítás	1898 1903	1901	Wosinsky Mór közbenjárására ingyen
	bérelt épület	Schapringer Joachim háza Maléter-ház	1900 1902	-	-
	telek	elhúzódó kisajátítás, vétel	1907- 1912	1899-1900	Wosinsky Mór közbenjárására ingyen
	önálló épület	Zichy Gyula, Szőnyi Ottó	-	1902	Wosinsky Mór
Létrejött múzeum	első kiállítás	Juhász László – polgári leányiskola	1898	1898	Wosinsky Mór – gimnázium
	gyűjtemény (megnyíláskor)	összesen kb. 20 000 db Juhász L. (6795 db: 8000 K); Horváth A. (5000 K) – VKM vásárolja (13 000 K)	1902 1904/ 1912	1899	összesen kb. 33 000 db Apponyi S. (12 000 db), Wosinsky M. (5000 db) – ingyen
	megnyitó	Marosi Arnold (beszéd)	1904	1899	Wosinsky Mór (beszéd)
	évkönyv	rendszeresen, évi 4 füzet, szerk.: Angyal P., Szőnyi O.	1908- 1917	1902	egyetlen szám Wosinsky Mór
	vezetőfüzet	Marosi Arnold	1905	1902	Haugh Béla
	igazgató	Marosi A. (1903–1909) Szőnyi Ottó (1909–1923)	1903- 1923	1895-1930	Wosinsky M. (1895–1907) Kovách A. (1908–1930)

Társadalmi támogatottság	Történelmi, régészeti egyesület	PBTRNT: nem jön létre. Előkészítő biz.: Bolgár K., Horváth A., Wosinsky M.	-	1882	Tolnavármegyei Régészeti Egyesület – Wosinsky Mór
	Múzeum-egyesület	Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület: Horváth A., Juhász L. Marosi A., Szőnyi Ottó	1901/ 1906	1898	Tolnavármegyei Múzeum Egyesület (1898-1912) tb. elnök: gr. Apponyi S., alelnök: Wosinsky Mór

1. táblázat: Az egyén szerepe Tolna és Baranya vármegye múzeumainak létrejöttében, a regionális múzeumok genezisének mérföldkövei (A táblázat adatainak forrásai: Pécs: *MAROSI 1905, SARKADI 1979, NAGY 2017*; Szekszárd: *GAÁL 2005*, Tolnamegyei Közöny és a Múzeumi és Könyvtári Értesítő vonatkozó számai. PBTRNT: Pécs-Baranyai Történelmi Régészeti és Néprajzi Társulat.)

Az egyén és a helyi közösség törekvéseinek, intencióinak libikóka-játszmája (1. ábra) kiegészülve olykor-olykor az állami szervek közreműködésével – kitekintéssel a párhuzamosan szerveződő Tolnamegyei Múzeum alakulási fázisaira – a Pécsi Városi Múzeum létrejöttében az alábbi sarokpontok mentén vázolható fel.

1. ábra: A pécsi múzeum kialakulása az állami, egyéni, társadalmi és közgyűlési intenciók libikóka-játszmájában (1873–1904)

(A rövidítések feloldása: VKM: Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium, PBTRNT: Pécs-Baranyai Történelmi Régészeti és Néprajzi Társulat, PBME: Pécs-Baranyai Múzeumegyesület, BM: Belügyminisztérium. A kék nyíl az érvényesülő, a fehér a nem érvényesülő, a sötétebb négyzetek a meghatározó intenciót jelzik.)

Állami intenció – kultuszminisztériumi felhívás contra forráshiány, pro egyéni szándék (1873–1874)

1873. július 13-án a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 885. sz. alatt felhívást intézett az ország összes törvényhatóságához a tudományos és művészeti célú egyletek és múzeumok alakítása tárgyában.⁸ A város tanácsa Danicz Antal ügyvédet bízta meg az ügy megvizsgálására létesített bizottság vezetésével,⁹ mely megállapította, hogy a kultuszminisztérium „magasztos eszméje” itt már alapokra talált a püspöki könyvtár, líceumi és főgimnáziumi gyűjtemények tekintetében, így egy tudományos egylet alapítását javasolta.¹⁰

A sajtó alapján azonban más kép rajzolódik ki a miértekről. Szalay Alfréd főgimnáziumi igazgató miközben nyílt levelében arra buzdította a Pécsi Figyelő olvasóit, hogy a birtokukban lévő régiségeket „öriztetés és fentartás végett” engedjék át a főgimnázium múzeumának,¹¹ azt is megjegyezte, hogy 1873. december 14-én a Danicz-féle bizottság tanácskozásán, melyen ő maga is részt vett, felmerült „egy egészen önálló, pécsvárosi központi muzeum felállítása [...] De mert ily központi muzeum felállítása nagy helyiséget, költséges felszerelést és fentartási költségeket veendett volna igénybe, szab. kir. Pécsváros pénztára pedig semmiképen sem vala azon helyzetben, hogy ilyféle kiadásokat megbirjon: ennek folytán történt, hogy a minister urnak a kulturai érdekekben Pécsvárosához menesztett szép indítványa legalább ez ideig meddő maradt.”¹² Ez a szemlélet a helyi múzeum ügyéről alkotott közgyűlési vélekedésben a későbbiekben meghatározó alaptézissé vált.

A kultuszminisztérium felhívása Szekszárdon sem maradt hatás nélkül: Declava János, megyei főlevéltárnok 1874-ben felhívást tett közzé a Tolnamegyei Közlönyben, ahol mint a „létesítendő tolnavármegyei múzeum ideiglenes kezelője” kérte a megye közönségének segítségét és támogatását a múzeumi tárgyak összegyűjtéséhez.¹³ Egyéb eredményről azonban nem tudunk beszámolni.¹⁴

Egyéni intenció – polgári mentalitás contra közgyűlési sértettség, politikai ellentét, forráshiány

Rövidesen egy egyéni szándék kezdett el munkálkodni a pécsi múzeum létrehozása érdekében. Farkas István, 48-as honvédtiszt és ügyvéd 1877. február 21-én kelt vég-

⁸ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 1873: 370/6950. sz. közgyűlései határozat. BODÓ 2016, 51.

⁹ Pécsi Figyelő, 1874. július 18. 1.; MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 1873: 370/6950. sz. közgyűlései határozat.

¹⁰ MNL BaML IV. 1402. a. Pécs város kgy. jkv. 1874: 52/808. sz. közgyűlései határozat.

¹¹ Pécsi Figyelő, 1874. július 18. 1. Györrhöz hasonlóan akár siker is koronázhatta volna e próbálkozást, azonban Pécssett nem volt egy Rómer Flóriszhoz fogható aktora a múzeumügynek.

¹² Pécsi Figyelő, 1874. július 18. 1.

¹³ GAÁL 1977, 6.

¹⁴ Ebben talán Declava János 1878-ban bekövetkezett halála is közrejátszott. Tolnamegyei Közlöny, 1878. június 16. 2.

rendeletében¹⁵ városi múzeum létrehozására 1000 Ft-os alapítványt létesített, mellyel a város kezébe adta a múzeum megvalósításának lehetőségét.¹⁶

A városi közgyűlés azonban úgy tűnik, nem a lehetőséget látta a felajánlásban, ugyanis mikor Farkas István 1881. május 4-én meghalt,¹⁷ nem épp végakarata szerint alakultak a dolgok. Így számolt be a sajtó az 1882. június 19-i városi közgyűlésen történetekről: „Következett néhai Farkas István végrendeleti végrehajtójának jelentése, – a boldogult által tett jótékony alapítványokról, melyszerint 1000 frt a létesítendő városi könyvtár és muzeum [...] javára a város pénztárába helyeztessék el és az alapítványok mikénti kezelése évről-évre a végrendeleti végrehajtóval közöltessék. Aidinger János polgármester megjegyzést tett, miszerint a város köztörvényhatóságának méltóságát sértve látja az által, hogy a végrendeleti végrehajtó az alapítvány mikénti kezeléséről számadást kér. A közgyűlés helyesléssel fogadta a polgármester megjegyzését és kimondta, hogy senkinek sem fog számot adni.”¹⁸ Ez a sértettség úgy tűnik, egy jó időre gátat szabott a közgyűlésben a pécsi múzeum ügyének. Hogy mindebben szerepe volt-e annak, hogy Farkas István éveken át a baranyai ellenzék, a Függetlenségi Párt elnöke volt,¹⁹ sőt végrendeleti végrehajtója, Simonfay János ügyvéd²⁰ is 1881-ben a baranyamegyei és pécsi ellenzéki párt elnöke,²¹ s hogy emiatt sem törekedett a „rendíthetetlen szabadelvű”²² Aidinger polgármester érvényt szerezni a végakarathoz, erre nincs bizonyítékunk, de vehemens és sértődékeny természete²³ alapján feltételezhetjük. Ráadásul ezután 5 évig nem merül fel a városi közgyűlésen a helyi múzeum létesítésének kérdése, mely ugyancsak erősítheti gyanúnk.

A sajtó azonban nem hagyta nyugodni az ügyet. 1884 júliusában a Pécs című lap közölt egy írást F. M.²⁴ monogrammal, mely emlékeztetett Farkas István alapítványára, s a múzeum megalapítását sürgette.²⁵ Hatása nem lett, így mikor Dittmayer Jakab királyi ügyészégi végrehajtó 1887-ben meghalt, igen értékes, több mint 1000 db-ot számláló éremgyűjteményét a Nemzeti Múzeumra hagyta.²⁶ Ezt az esetet használta fel arra a függetlenségi párti képviselő, Bolgár Kálmán, hogy az augusztus 16-i városi

¹⁵ Az eddigi múzeumtörténeti szakirodalom több helyütt (SARKADI 1980, 360.; SARKADI 2004, 74.; PILK-HOFFER 2022, 334.) tévesen 1871-re teszi Farkas István végrendeletét, mely feltehetően Marosi Arnoldtól eredeztethető (MAROSI 1905, 11.). MNL BaML IV. 1409. b. 712/1881. Farkas István kézírásos végrendelete. Közli: NAGY 2010b, 300 sk. Bár tény, hogy már 1871-ben – Henszlmann Imre látogatásának hatására a megye ellenzéki értekezletén – megfogalmazódhatott Farkas Istvánban a helyi múzeum alapításának gondolata (Fünfkirchner Zeitung, 1871. október 5. 3.), azonban a helyi múzeum alapítására kitérő végrendelet maga 1881-re dalált.

¹⁶ „A Pécssett felállítandó városi museum és könyvtár részére alapítványkép adassék át egy ezer frt, s ennek kamatai tőkésítendőek az intézet létrejöttéig a városi törvényhatóság felügyelete alatt.” Pécsi Figyelő, 1881. május 7. 1.

¹⁷ Pécsi Figyelő, 1881. május 7. 1.

¹⁸ Pécsi Figyelő, 1882. június 24. 2.

¹⁹ Pécsi Figyelő, 1881. május 7. 1.

²⁰ Pécsi Figyelő, 1881. szept. 3. 4.

²¹ Pécsi Figyelő, 1881. január 8. 1.

²² SZIRTES 1998, 56. Aidinger János a Szabadelvű Párt meggyőződéses híve volt (NAGY 2021, 90.).

²³ NAGY 2021, 56.

²⁴ A felelős szerkesztőt, Fekete Mihályt takarhatja, esetleg a későbbi társszerkesztőt Feiler Mihályt (SURJÁN 1992, 247.). Utóbbi a későbbiekben is aktívan felszólalt a helyi múzeum létesítése érdekében (teljes névvel: Pécsi Napló, 1898. május 18. 1–2.; F. M. monogrammal: Pécsi Napló, 1901. január 27. 4.; Pécsi Napló, 1901. november 21. 1.; Csörgő Sipka álnéven: Pécsi Napló, 1899. április 20. 3.), így inkább ő valószínűsíthető. Feiler Mihály lapja, a Pécs című újság melléklapjaként jelent meg a „Történelmi, Régészeti és Néprajzi Közlemények” című folyóirat is. SURJÁN 1992, 648.

²⁵ Pécs, 1884. július 9. 2.

²⁶ WÉBER 2017, 471.

közgyűlésen bizottság kiküldését indítványozza a helyi múzeum megalapítása érdekében, melyet Aidinger János támogatásával a közgyűlés el is fogadott,²⁷ de eredményéről nem tudunk. Ezután 10 évbe telt, míg ténylegesen múzeumi bizottság alakult a közgyűlésen²⁸ – immár a következő polgármester, Majorossy Imre idején.

Farkas István testamentuma egyértelműen a nacionalista, lokálpatrióta érzelmekkel átszőtt polgári mentalitás megnyilvánulása, mely azonban másfél évtizedre megfigyelhető a pécsi polgármesteri és közgyűlési sértettség, a politikai ellentét – vagy esetleg más nagy költségű beruházás, mint az 1895-ben átadott Nemzeti Színház²⁹ miatt keletkezett forráshiány – okán.

A helyi társadalom intenciói – A Pécs-Baranyai Történelmi Régészeti és Néprajzi Társulat (1889) és egyéb erőtlen egyesületi kezdemények

Mint bár láthattuk, a város vezetése sem állami, sem polgári intencióra nem állt a regionális múzeum ügye mellé, időközben azonban a helyi társadalomban indultak el olyan folyamatok, melyek elősegíthették volna a pécsi közgyűjtemény ügyét.

A polgárosodás idején megindult egyesületi mozgalommal, valamint a sajtó robbanásszerű térnyerésével és nagymértékű átalakulásával³⁰ a társadalmi nyilvánosság új terei jelentek meg, melyek lehetőséget biztosítottak az együtt gondolkodásra, önszerveződésre, a helyben és távolabb zajló eseményekről való értesülésre. Ezek nagymértékben hozzájárultak a lokálpatriotizmus térnyeréséhez, mely elengedhetetlen tényezője volt a regionális múzeumügynek.

Az egyesületi formába szerveződő civil társadalom genezise³¹ a múzeumügyet is alapjaiban érintette, ugyanis a vidéki múzeumok létrejöttének első fázisában több helyütt megfigyelhető, hogy egy erős társadalmi kezdeményezés (történelmi és régészeti egyesület) aktív közreműködésével, egyesületi-társulati alapítású múzeumok alakultak.³² Efféle a régiségek védelmére létesült, ill. a múzeumügy szolgálatában álló társadalmi szerveződésekre mind Szekszárdon, mind Pécsen találunk törekvéseket, hatásuk, eredményességük viszont meg sem közelítette az 1870-es években alakult hasonló szervezetekét,³³ ugyanis Pécsen igazán létre sem jött, Szekszárdon pedig szinte már megszületése pillanatában megszűnt a régészeti egyesület.

²⁷ Pécs, 1887. augusztus 20. 2.; *Fünfkirchner Zeitung*, 1887. augusztus 20. 1.

²⁸ *Pécsi Figyelő*, 1897. május 26. 3.; *Pécsi Közlöny*, 1897. május 26. 5.; *Pécsi Figyelő*, 1897. június 1. 5.; *Pécsi Közlöny*, 1897. június 1. 4.

²⁹ A költségvetésben előirányozottnál képest, majd kétszeresére 400 000 forintra rúgott a színház kivitelezése. *PILKHOFFER* 2004, 224.

³⁰ A dualizmuskori lapkiadásban két alapvető átalakulás figyelhető meg: egyrészt a lapok pártsajtóból üzleti vállalkozássá alakultak (*KLESTENITZ* 2005, 84.), másrészt megjelentek a napilapok, ahol a tudósítások kvantitatív mennyisége mellett, kvalitatív változásként hangsúlyossá vált az aktualitás és regionalitás.

³¹ *GYÁNI* 2010, 505.

³² Pl. Pozsony (1868), Kassa (1872), Tesmesvár (1872), Szombathely (1872), Székesfehérvár (1873) stb. *BODÓ* 2016, 29–30.

³³ Gondolhatunk itt akár a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat, vagy akár a Vas megyei Régészeti-Egyesület 1872-ben Temesváron és Szombathelyen alapított múzeumaira. *BODÓ* 2016, 30.

1. kép: Wosinsky Mór (1854–1907) fényképe 1900 körül (fotó: Kalmár Péter, udvari fényképész, Wosinsky Mór Megyei Múzeum, Archív fotó gyűjt. 1982.21.1.)

Szekszárd esetében majdnem az ideális és sikeres egyesület alakulás példáját láthatjuk. Az elhatározás után³⁴ a megye egyik vezetője összehívta az érintetteket,³⁵ akik egy hatékony gyűlésen elkészítették egy már működő régészeti egyesület szabályzata alapján az alapszabály-tervezetet,³⁶ melyet elküldtek engedélyezésre a belügyminisztériumhoz, ahol bár meg kellett sürgetni az ügyet,³⁷ de végül engedélyt kapott az egyesület,³⁸ így sor kerülhetett az alakuló ülésre.³⁹ Azonban ezen a ponton megtorpant az ügy, ugyanis az alakuló ülésen (mikoris állítólag már 240 taggal rendelkezett az egyesület) a csekély részvétel⁴⁰ mellett nem választottak tisztikart,⁴¹ s utána feltehetően nem került sor több ülésre.⁴²

Pécsett ezzel szemben eddig sem jutott el az ügy. Ugyan már 1870-ben megjelent,⁴³ majd 1885–1886-ban ismételt felmerült egy régészeti vagy történelmi társulat létrehozásának igénye,⁴⁴ azonban ezek csupán sajtóhírek maradtak. 1889-ben ígéretes kezdeményezésnek tűnt a Pécs-Baranyai Történelmi Régészeti és Néprajzi Társulat (későbbiekben: PBTRNT), melynek felmérése egy hírlapi debatt⁴⁵ miatt – melyben az egyesület ötletét megfogalmazó Dr. Katona Lajos ekkor még főreáliskolai tanár,⁴⁶ később neves néprajzkutató, a „Pécs egyházmegyei” név alatt író Wosinsky Mór (1. kép)⁴⁷ és Gerecze Péter szintén főreáliskolai tanár⁴⁸ vettek részt – kiválóan

³⁴ 1882. január 29-én az imsói romok bejárásánál „elhatározottat a tolna-megyei régészeti és geológiai társulat megalkotása.” *Századok* 16 (1882) 175.

³⁵ Májusban Perczel Dezső alispán felhívást bocsátott ki a megye értelmiségéhez „tolnamegyei múzeum-egyesület” alakítása érdekében. *Fővárosi Lapok*, 1882. május 20. 727.

³⁶ Május 25-én a társulat előzetes alakulóülést tartott, melyen elfogadták a belügyminiszterhez felterjesztendő, a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat alapszabályai alapján készült alapszabály-tervezetet. *Fővárosi Lapok*, 1882. május 20. 727; *Történelmi és Régészeti Értesítő* 8 (1882) 140.

³⁷ Szeptemberben Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter a tolnamegyei régészeti és történelmi társulat alapszabályai iránti jelentést felterjeszteni sürgeti. *Archaeológiai Értesítő* Ú2 (1882) XLVI.

³⁸ *Tolnamegyei Közlöny*, 1883. július 1. 3.

³⁹ *Tolnamegyei Közlöny*, 1883. július 1. 1.

⁴⁰ Negyvenen vettek részt rajta. *TÖTTŐS* 1998.

⁴¹ *Budapesti Hírlap*, 1883. július 3. 2.

⁴² „A régészeti egyesületnek kedvező auspiciumok között megindult mozgalma szalmatűz volt. Az alakuló gyűlés megtartott ugyan, de az egyesület tényleg nem alakult meg.” WOSINSKY 1896, 2.

⁴³ *Fünfkirchner Zeitung*, 1870. március 11. 3.

⁴⁴ *Pécsi Figyelő*, 1885. május 9. 4.; *Pécsi Figyelő*, 1886. március 20. 3.; *Fünfkirchner Zeitung*, 1886. március 21.

3. Helyi régészeti egyesületet sürget más megyék példája alapján: *Pécs*, 1886. április 3. 3.; *Pécs*, 1886. május 29. 3.; *Pécs*, 1887. február 19. 3.; *Pécs*, 1887. március 26. 3.; *Pécs*, 1887. április 2. 3.; *Pécs*, 1887. július 23. 2.; *Pécsi Figyelő*, 1893. május 10. 3.

⁴⁵ Vita, polémia. Jelen esetben nyilvános vita, mely nyílt levél és az arra adott válasz formájában zajlik a sajtó hasábjain.

⁴⁶ *Pécsi Hírlap*, 1889. március 7. 3.; *DÖMÖTÖR* 1960, 104.

⁴⁷ *Pécs*, 1889. március 16. 3–4.

⁴⁸ *Pécs*, 1889. március 23. 2–3.

dokumentált.⁴⁹ Bár az első ülésen nagy volt az érdeklődés,⁵⁰ s az alapszabály-tervezet is elkészült,⁵¹ sőt az egyesület határozott sajtótámogatást is élvezett⁵² – melynek egyik legmeghökkenőbb bizonyítéka, hogy a nem létező egylet folyóirata „Történelmi, Régészeti és Néprajzi Közlemények” címmel három éven keresztül megjelent –, végül azonban hamvába halt kezdeményezés maradt. Bár az alapszabályokban lefektették, hogy az egyesület fő feladata egy múzeum létesítése,⁵³ a társulat alapszabályainak belügyminisztériumi engedélyeztetésére, ill. az alakuló közgyűlésre nem került sor, tehát az egylet nem alakult meg.⁵⁴

A többek között a vidéki múzeumok létrejöttének elősegítését célul kitűző regionális társulat, a Dunántúli Közművelődési Egyesület is mutatott aktivitást a régióban, 1885-től kezdve a teljes vizsgált periódusban jelentek meg tudósítások működéséről a helyi lapokban.⁵⁵ Bár 1886-ban a vármegye belépett az alapító tagok sorába,⁵⁶ s sorra gyűltek az egyesületet támogató adományok,⁵⁷ és baranyai tagok,⁵⁸ de mikor az egyesület 1892-ben végül budapesti székhellyel alakult meg, „az illetékes férfiak [a Baranyából befolyt] pénz átadását megtagadták, azt mondván, hogy csakis baranyai és pécsi közművelődési célokra engedik át.”⁵⁹ Annyi gyakorlati hozadéka mindenesetre volt a térségünkben ugyancsak nem szárbá szökkenet mozgalomnak, hogy a taggyűjtő íveken befolyt összeg végül a pécsi múzeum-alapot gyarapította.⁶⁰

Voltak azonban olyan egyéb társadalmi szervezetek, melyeknek bár fő profilja nem a régiségvédelem, s nem is a múzeumügy volt, mégis e területeket is érintette társadalmi szerepvállalásuk. Az 1891-ben megalakult turista egylet, a Mecsek Egyesület alapszabályában szerepelt „[...] az ott található történelmi nevezetességű emlékeket, valamint régiségeket az elpusztulástól megóvni.”⁶¹ Ez a gyakorlatban például a tetteyi reneszánsz palotaromot érintette,⁶² s 1894-ben az egyesület felkérésére és finanszí-

⁴⁹ Egyéb tudósítások az egyesület alakulásáról: Pécs, 1889. március 9. 1–3.; Pécsi Hírlap, 1889. március 10. 1–2.; Fünfkirchner Zeitung, 1889. március 10. 3.; Pécs, 1889. április 20. 4.; Pécsi Figyelő, 1889. április 20. 2.; Pécsi Hírlap, 1889. április 25. 4.; Fünfkirchner Zeitung, 1889. április 25. 3.; Pécs, 1889. május 4. 4.

⁵⁰ A formálódó társulat kezdeti társadalmi támogatottságáról Gerecze Péter nyújt érzékletes leírást: „Nem tagadom, alig hittem szemeimnek és füleimnek, mikor az első összejövetelnél emberek láttam és egy valamiféle tudományos társulatocska vagy szellemi találkozó hely ellen egy hangot sem hallottam szólani! [...] látom és hallom úton-útfélen, hogy ez is érdeklődik e dolog iránt, az is foglalkozott már a gondolattal, ez is szeret olvasgatni, amaz is gyűjti a tudományos értékű apróságokat és így tovább.” Pécs, 1889. március 23. 2–3.

⁵¹ A tervezetet közli: Történelmi, Régészeti és Néprajzi Közlemények, 1889. április 27. 1–3.

⁵² A formálódó egylet első értekezletén a helyi sajtó számos képviselője részt vett, úm.: Fekete Mihály, Lenkei Lajos, Haksch Lajos, Várady Ferenc és Feiler Mihály lapszerkesztők, valamint Schneider István igazgató és lapszerkesztő és Salamon József tanfelügyelő és lapszerkesztő. Pécsi Hírlap, 1889. március 10. 2.

⁵³ Fünfkirchner Zeitung, 1889. április 25. 3.

⁵⁴ A társulat megalakulásának sikertelenségét is megemlíti Dr. Muki (Haksch Lajos) egy keményhangú írásában, melyben a társadalmi összefogásra alkalmatlan pécsi közéletet kritizálja: Pécsi Figyelő, 1890. november 19. 1–3.

⁵⁵ A teljesség igénye nélkül ehhez néhány példa: Pécs, 1886. február 27. 2.; Pécs, 1886. március 6. 2.; Pécs, 1886. április 10. 2.; Pécs, 1886. április 24. 2.; Pécsi Hírlap, 1887. január 2. 5.; Pécsi Figyelő, 1892. április 6. 3.; Pécsi Figyelő, 1892. május 11. 3.; Pécs, 1893. július 8. 1.; Pécsi Figyelő, 1893. december 12. 2–3. 1894-ben az egyesület etnográfiai múzeumot tervezett Pécsre (Fünfkirchner Zeitung, 1894. május 3. 4.; Pécsi Figyelő, 1895. március 31. 2.; Pécsi Figyelő, 1895. április 9. 3.; Pécsi Figyelő, 1896. szeptember 13. 5.

⁵⁶ Pécs, 1886. február 20. 3.

⁵⁷ Pécs, 1886. április 3. 3.

⁵⁸ Pécsi Figyelő, 1892. augusztus 31. 4.

⁵⁹ Pécsi Napló, 1899. január 20. 3.

⁶⁰ Pécsi Napló, 1900. április 19. 3.

⁶¹ MNL BaML X. 66; MNL BaML IV. 1428/148.

⁶² Pécsi Figyelő, 1894. május 31. 2.

rozásában valósult meg az első ismert jakabhegyi ásatás,⁶³ melynek leletanyagát a városi múzeumnak ajánlották fel.⁶⁴ Az egyesület 1899. júniusi ülésén pedig tervbe vették egy olyan gyűjtemény létesítését, mely majdan alapját képezheti a létesítendő múzeumnak.⁶⁵ 1898-ban a Márfi Attila által „középpolgár rétegek” csoportosulásának tekintett Pécsi Műkedvelők Egylete,⁶⁶ és a Pécsi Munkásképző Egylet propagálta korlátozott lehetőségeihez mérten a múzeumügyet: előbbi júniusban jótékonyági színelőadást rendezett,⁶⁷ utóbbi egyesület pedig júliusban felolvasást tartott „A múzeumok kulturális feladata” címmel,⁶⁸ decemberben pedig estélyt szervezett a létesítendő városi múzeum javára.⁶⁹ 1898 októberében a baranyavári esperesi kerület római katolikus tanítónak Izsépen tartott tanácskozásán Uray Atala baáni esperes, elnök fölhívást tett közzé a régiségek összegyűjtése érdekében a létesítendő megyei múzeum számára.⁷⁰

Ezek a kezdeményezések azonban nem pótolták egy szakmai egyesület hiányát.⁷¹ Úgy tűnik, a múzeumügy nem volt sem Tolna megyében, sem Baranyában társadalmat összekovácsoló – társadalmi közösséget, illetve közösségi társadalmat⁷² teremtő – tényező még a millenniumi dekád⁷³ idején sem, mikor is a nemzeti múlt emlékei iránti felfokozott érdeklődés mellett a vármegyék történettudományi reprezentációs⁷⁴ igényében is érzékelhető volt az erősödés.⁷⁵ Szekszárd példája mindazonáltal alátámaszthatja azt a feltételezést, hogyha ott egy olyan karizmatikus és a megyei vezető réteg támogatását élvező vezéregyéniségnek, mint Wosinskynek, nem sikerült életképes egyesületet alapítani a régiségek védelmére, s mégis sikerült a kor „mintamúzeumát” létrehozni, akkor a millennium után alakult múzeumoknál sokkal nagyobb jelentőségre lehetett a múzeumügy helyi aktorának és az általa kijárt állami szubvencionálnak, semmint a helyi közösség hathatós támogatásának.

Mikor a múzeumügy társadalmi támogatottságát taglaljuk, nem hagyható figyelmen kívül a korabeli helyi sajtóanyag. Párhuzamosan azzal, hogy az 1890-es években kezdett új erőre kapni a pécsi múzeumügy, az országos gyakorlatnak megfelelően a pécsi sajtóban is nagy változások történtek. Amikor 1893 végén kétszer is felmerült a közgyűlésben a városi múzeum ügye, immár – a patinás, heti kétszer megjelenő Fünfkirchner Zeitung, és a hetente megjelenő Pécsi Figyelő mellett – két új napilap (Pécsi Napló, Pécsi Újság) és egy kezdetben heti rendszerességgel, később hetente többször is megjelenő (Pécsi Közlöny) lap tudósított a városi ügyekről. E lapok azon túl, hogy politikai irányultságuknak megfelelően árnyaltabb képet nyújtottak a város történéseiről,

⁶³ WÉBER 2018.

⁶⁴ Pécsi Közlöny, 1895. január 20. 4.

⁶⁵ Pécsi Napló, 1899. június 10. 3; Pécsi Közlöny, 1899. június 11. 4.

⁶⁶ MÁRFI 1989, 140.

⁶⁷ Pécsi Napló, 1898. június 19. 9–10.

⁶⁸ Munkás, 1898. július 24. 8.

⁶⁹ Munkás, 1899. március 12. 8.

⁷⁰ Pécsi Közlöny, 1898. október 13. 1–2.

⁷¹ 1893-ban a pécsi helyi sajtó ismételtén régészeti egyesület létrehozását sürgette. Pécsi Figyelő, 1893. május 10. 3.

⁷² GYÁNI 2010, 507.

⁷³ Értem alatta a millenniumi ünnepségeket megelőző, hozzávetőleges 10 éves periódust, mikor már megindult a készülődés az ünnepségre.

⁷⁴ Varga Bálint a tudományos reprezentáció eszközeként tekinti a múzeum és a monográfia mellett a történeti egyesületet is. VARGA 2014, 183.

⁷⁵ A millennium megyemonográfiák (VARGA 2014, 187.), egyesületek (VARGA 2014, 190.), múzeumok (BODÓ 1999, 1289.) létrejöttét inspirálta.

gyakori megjelenésükből és számszerű többségükből fakadóan a közügyekről – így a múzeumügyről, és a régiségek sorsáról – is többször és részletesebben szóltak.⁷⁶

Bár a regionális múzeum kérdése a dualizmuskori baranyai sajtóban szétfeszítené e tanulmány kereteit, de annyit mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy a laptulajdonosok, lapszerkesztők a városi társadalom prominens tagjai és munkatársaik, a korabeli vidéki értelmiség azon részei, akiknek véleménye bár nem tekinthető a helyi társadalom többségi véleményének, mégis a közösségben létező – adott esetben véleményformáló – nézetek lenyomata. Ebben a tekintetben pedig megállapítható, hogy a dualizmuskori baranyai sajtó egyértelműen a pécsi múzeum létesítése mellett foglalt állást.⁷⁷

Közgyűlési intenció – a múzeumügy megítélésének változása a törvényhatósági bizottságban (1893–1897)

1893 júniusában a Pécs című lap a városi múzeum iránt érdeklődött, melynek létesítését a közgyűlés évekkal ezelőtt kimondta.⁷⁸ Ilyen határozatról nem tudunk, de ahogy 1887-ben, úgy 1893-ban⁷⁹ is Bolgár Kálmán függetlenségi párti törvényhatósági bizottsági tag volt az, aki a városi közgyűlésen szóba hozta a múzeum ügyét.⁸⁰ Aidinger polgármester pénztelenségre hivatkozva elhárította a múzeum létesítését, s hátralevő polgármesteri éveiben már nem is került elő e téma a közgyűlésen.

Megállapítható, hogy a városi múzeum ügye Aidinger János igen hosszú polgármesteri ciklusában (1875–1896) egy tapodtat sem haladt előre. Ha ennek magyarázatként nem elégszünk meg a város már-már frázisosan emlegetett rossz anyagi helyzetével, akkor Aidinger személye körül érdemes vizsgálni. Marosi Arnold a múzeum megnyitóján mondott beszédében talányosan úgy fogalmaz, hogy Aidinger polgármesternek a törvényhatósági élet fokozódó gondjaival és a magára hagyatottsággal is meg kellett küzdenie.⁸¹ A közgyűlési jegyzőkönyvekből mindenestre nem az a kép rajzolódik ki, hogy Aidinger polgármester „magányos harcosként” küzdött volna a pécsi múzeum ügyéért, sőt inkább az ellenkezője. Hogy ez a magára hagyatottság így esetlegesen az állam anyagi támogatásának hiányára utal-e, életszerűbb magyarázatnak tűnik, bár nem tudunk olyan elutasított városi kezdeményezésről, mely állami segítséget kért volna helyi múzeum létesítésére. A törvényhatósági élet fokozódó gondjai-

⁷⁶ A Pécsi Naplóban például 1893–1904 között legalább 250 írás, míg a Pécsi Figyelőben 1874–1902 között közel 100 tudósítás foglalkozott a helyi múzeumüggyel. A Pécsi Közlöny akkor írt inkább a városi múzeumról, ha annak szervezésében egyháziak – pl. Wosinsky Mór, Marosi Arnold – is szerepet vállaltak, 1895–1904 között hozzávetőlegesen 100 cikk érinti a helyi múzeum ügyét.

⁷⁷ A helyi múzeumról leggyakrabban tudósító Pécsi Napló is mindvégig konzervensen hangsúlyozta, hogy annak létesítése pótdadó kivetése nélkül eszközrendő. *Pécsi Napló*, 1903. november 12. 2.

⁷⁸ *Pécs*, 1893. június 3. 4.

⁷⁹ A múzeumtörténeti szakirodalomban feltehetően ismételt Marosi Arnold megnyitón tartott beszéde (MAROSI 1905, 11.) alapján helytelenül szerepel az 1895-ös dátum (SARKADI 1980, 360), s öröklődött napjainkig (WÉBER 2019b; WÉBER 2020).

⁸⁰ „[...] köztintzményeink nem hogy haladnának, de fokozatosan hátramennek. [...] Ha végigtekintünk a polgármester ur által fölolvastottakon, ott találjuk a pécsvárosi múzeumot. Hisz ehhez talán csak nem szükséges pénz, csak egy kis lelkesedés. Nem beszélni, hanem tenni kell már végre valamit.” *Pécsi Napló*, 1893. október 24. 2–4.

⁸¹ MAJOROSSY 1905, 20–21.

nak kérdése arra utalhat, hogy Aidinger János 21 évet felölő polgármestersége alatt a törvényhatósági bizottságon belül a polgármester és a szabadelvű párt 1880-as években mutakozó monopol-helyzete⁸² az 1890-es évekre a helyhatósági választási rendszer átalakulása⁸³ folytán csökkent. A múzeumügy helyi stagnálására két további magyarázat is lehet: egyrészt e témát mindig ellenzéki, függetlenségi párti személyek (Farkas István, Bolgár Kálmán) támogatták, melynek érthetően nem kedvezett egy szabadelvű városvezetés. Másrészt az sem kizárt, hogy Aidinger személyisége, a kulturális célok iránt tanúsított érdektelensége⁸⁴ is közrejátszott az ügy sikertelenségében. Joggal feltelezhető, hogy Aidinger János polgármester nem épp támogató hozzáállásának⁸⁵ – együttesen közgyűlési monopol helyzetével – szerepe lehetett abban, hogy Farkas Istvánnak a Pécsi Városi Múzeum létrehozására tett alapítványát a városi közgyűlés 15 évig igencsak mostohán kezelte. Kedvező változást a múzeum sorsát illetően majd csak az új polgármester személye, Majorossy Imre⁸⁶ (2. kép) hoz.

2. kép: Majorossy Imre (1896–1906) polgármester arcképe a Városháza közgyűlési termében függő olajfestményen (Ismeretlen magyar festő, 20. század, JPM, Képző- és Iparművészeti Osztály, L.sz.: 60.76. Fotó: Füzi István)

Időközben Szekszárdon minta értékűen indult meg a helyi múzeum ügye, s ez esetben a folytatás sem volt más. Az 1895. március 29-i törvényhatósági bizottsági ülésen Wosinsky Mór – gróf Apponyi Sándor támogatásával – felajánlotta 5000 darabos régiséggyűjteményét és Apponyi Sándor lengyeli múzeumát egy vármegyei múzeum megalapítás céljával.⁸⁷ A „magyar művelődésnek ez az arisztokratikus színezetű európai vonulata”⁸⁸ – ahogy Tóth Sándor fogalmaz – nem maradhatott hatás nélkül, így

⁸² Igen szemléletesen ábrázolja a közgyűlés összetételét és Aidinger befolyását a közgyűlésben az ellenzéki sajtó: „[...] a város ügyeit nem egy alkotmányos népképviselőt vezeti, hanem egy ember, akinek a jól megszervezett általános többséget zabolázó gyeplő a kezében van.” *Pécsi Figyelő*, 1887. március 26. 1. Idézi: NAGY 2019, 103.

⁸³ NAGY 2019.

⁸⁴ „De ki vár Pécs intéző köreitől lelkesülést? Hiszen még jóakaratot se igen várhatunk kulturális törekvéseink iránt, hogyan várhatnánk hazafiui lelkesülést? [...] Aidinger Jánosnak, városunk egyébként derék polgármesterének, mondjuk ki nyíltan, őszintén – a legparányibb érzeke sincs az irodalom s művészetek iránt. [...] Nálunk minden kulturális törekvést úgy a vármegye, mint a város érdemes hatósága magára hagy s összetett kézzel nézi, hogyan és mint vergődik egyik, meg a másik is, gondolván magában: úgy boldogulj, a hogyan tudsz. [...]” *Pécsi Napló*, 1893. december 13. 1.

⁸⁵ Ennek látszólag ellentmond, hogy Aidinger maga is érdeklődött a helytörténet iránt, gyűjtötte is a város történetére vonatkozó iratokat (NAGY 2021, 101), sőt Pécs város monográfiájának megírása kapcsán is többször felmerült a neve, de egyrészt kitért a feladat előtt, majd úgy tűnt, Németh Béla számára sem adja át jegyzeteit (NAGY 2021, 102 skk.). Jegyzetei a végrendelete révén a városi múzeumba kerültek, de napjainkra elkallódtak (NAGY 2021, 106). Tény, hogy sem a monográfia, sem a helyi múzeum ügye nem realizálódott több mint 20 éves polgármestersége idején, de még csak minimális előrelépés sem történt egyik ügyben sem, így jogosan vonható kétségbe ezek fontossága Aidinger polgármester számára.

⁸⁶ 1896. nov. 26-tól. NAGY 2004, 54.

⁸⁷ GAÁL 2005, 15.

⁸⁸ TÓTH 1989, 328.

megszületett a törvényhatósági bizottság múzeumalapító határozata.⁸⁹ Ha megnézzük a megyei közgyűlés összetételét,⁹⁰ gyanítható hogy a földbirtokos arisztokrácia dominanciája és Apponyi Sándor személyes presztízse az arisztokrácia és a közgyűlés körében kedvezett az ügy sikerének. A megye tehát ingyen hozzájutott a múzeumi gyűjteményhez, melynek elhelyezése azonban itt is évekig (1895–1897) hátráltatta a múzeum ügyét.⁹¹

Említettük, hogy a szóban forgó két múzeum ügye sokáig fej-fej mellett haladt. A következő mérföldkő a helyi múzeum létesítése ügyében mindkét helyen 1897-ben következett el. Péccsett az új polgármester, a „város legcondosabb majorosa”⁹² – ki igazán szívügyének tekintette a városi múzeumot⁹³ – 1897. április 30-ára értekezletet hívott össze a városi múzeum ügyében, mely megállapította, hogy a helyi múzeum felállítása sürgős, ennek kidolgozására pedig egy szűkebb bizottságot választottak.⁹⁴ A múzeumi nagybizottság elnöke Majorossy Imre lett.⁹⁵ Ezután egy évig nincs hír a múzeumról.

Mindeközben a Tolna vármegyei közgyűlés kétszer is tárgyalta a múzeum ügyét, és abban lényegi előrehaladás is történt. Az 1897. augusztus 13-i közgyűlésen⁹⁶ Wosinskynak a múzeum elhelyezésére tett javaslatára⁹⁷ a törvényhatósági bizottság határozatot hozott az önálló múzeum létesítéséről, valamint 3000 forint tőke letételéről, melynek kamatai a múzeum építésére és fenntartására fordítandók, s kérvényt intézett a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz a gimnázium egy részének ideiglenes múzeumi célra való felhasználása érdekében.⁹⁸ Az 1897. október 16-i közgyűlésen pedig Tolnában is múzeumi bizottság alakult, melynek elnöke Wosinsky Mór, védnöke Apponyi Sándor lett.⁹⁹ Míg Wosinsky Mór a múzeum berendezésével¹⁰⁰ és alapszabályának gyors és sikeres megalkotásával foglalatoskodott,¹⁰¹ Apponyi Sándor azon fáradozott, hogy a múzeumnak támogatókat szerezzen az országos szakmai körökből.¹⁰²

⁸⁹ GAÁL 2005, 15.

⁹⁰ *Pécsi Figyelő*, 1895. november 7. 2.

⁹¹ GAÁL 2005, 15–16.

⁹² Majorossy Imre polgármesteri székfoglaló beszédében önmagát, nyugdíjazásakor pedig Szuly János törvényhatósági bizottsági tagot illeti e metaforával. *NAGY* 2004, 54., 60.

⁹³ *NAGY* 2021, 145. Nekrológiájában Fejes György ekként ír Majorossy Imréről: „*Családja után a múzeumot és a múzeum egyesületet szerette legjobban.*” Idézi: *NAGY* 2021, 146.

⁹⁴ *Pécsi Figyelő*, 1897. június 1. 5.; *MAROSI* 1905, 11. Németh Béla szerint a nagybizottság 200, míg a kisbizottság 10 főt számlált. *MNL BaML* XV. 6. XXII. kötet, 32.

⁹⁵ *Pécsi Napló*, 1898. április 5. 2–3. A szakirodalom Németh Bélát tartja a bizottság elnökének (*SARKADI* 1980, 360; *NAGY* 2021, 145.), de ő legfeljebb a kisbizottság elnöke lehetett.

⁹⁶ GAÁL 2005, 16.

⁹⁷ GAÁL 2005, 17.

⁹⁸ GAÁL 2005, 17.

⁹⁹ GAÁL 2005, 18.

¹⁰⁰ 1897 szeptemberében – Wosinsky közbenjárására (*Pécsi Közlöny*, 1902. augusztus 31. 3.) – a kultuszminiszter az Iparművészeti Múzeum régi szekrényeit bocsátotta ingyen a múzeum rendelkezésére. *GAÁL* 2005, 21.

¹⁰¹ 1898. november 28-án engedélyezte a belügyminiszter a múzeumi szabályrendeletet. *GAÁL* 2005, 19.

¹⁰² Rajta keresztül ismerkedett meg Wosinsky Mór a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének újonnan kinevezett főfelügyelőjével, Fraknói Vilmossal (*GAÁL* 2005, 18). Barátságuk meghatározó jelentőségű volt a szekszárdi múzeum és Wosinsky további szakmai előmenetele szempontjából.

Egyéni intenció – Juhász-kiállítás (1898)

1895 januárjában Juhász László (3. kép) ügyvéd a Mecsek Egyesület megbízásából folytatott 1894-es jakabhegyi ásatásának¹⁰³ leleteiből 80 tárgyat adományozott a létesítendő városi múzeumnak.¹⁰⁴ Tette ezt úgy, hogy nyoma sem volt a városi múzeumnak, melynek létesítését bár a sajtó folyamatosan sürgette,¹⁰⁵ a városi közgyűléseken az ügy rendszerint süket fülekre talált.

Juhász László 1898 februárjában újabb – ezúttal jóval sikeresebb – kísérletet tett a városi múzeum eszméjének felélesztésére. Felajánlotta a város számára régiséggyűjteményét letétként, kiállítás céljára, s vállalta, hogy a belépőkből befolyó összeget múzeumi célokra (elsősorban ásatásokra) fordítja.¹⁰⁶ A várostól helyiségeket és szekrényeket kért,¹⁰⁷ ajánlatát azonban a múzeumi bizottságban és a városvezetésben is többszöri, heves vita követte.¹⁰⁸

Végül a Juhász-kiállítás megszervezéséhez mégis hozzájárult a város,¹⁰⁹ de a közgyűlésben ezután is inkább kételkedést,¹¹⁰ semmint örömet vagy büszkeséget szült, hogy Majorossy polgármester javaslatára az 1898-ban Pécsen üléselő bányászati és kohászati kongresszus felvette programjába a kiállítás megtekintését.¹¹¹ A Pécsi Napló szerint pedig a kiállítás ügye iránt Fraknói Vilmos múzeumi országos főfelügyelő, talán melegebben érdeklődik, mint maga a pécsi intelligencia.¹¹²

3. kép: Juhász László (1842–1911) (JPM Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Oszttály, Gy.sz.: 117/1903.)

¹⁰³ WÉBER 2018.

¹⁰⁴ Pécsi Közlöny, 1895. január 17. 3–4.

¹⁰⁵ Pl. Pécsi Napló, 1893. december 13. 1–2.; Pécsi Napló, 1898. május 18. 1–2.; Pécsi Figyelő, 1898. július 20. 2–3.; Pécsi Figyelő, 1901. június 5. 1–2.; Pécsi Figyelő, 1902. április 5. 1–2.

¹⁰⁶ Pécsi Napló, 1898. április 10. 4.; MAROSI 1905, 12.; SARKADI 1980, 360; NAGY 2021, 145.

¹⁰⁷ Pécsi Napló, 1898. április 5. 2–3.; Pécsi Napló, 1898. április 10. 4.

¹⁰⁸ A leghevesebb vitán a múzeumi bizottságban Trixler Károly megyei alispán kijelentette, hogy a terv megvalósításához mind az anyagi fedezet, mind a közönség érdeklődése hiányzik, így sem Baranya vármegye, sem Pécs városa a kiállításához hivatalosan nem járulhat hozzá. Zsolnay Vilmos alkalmatlannak nyilvánította kiállításra a Juhász által megrendelt szekrényeket. Rossznak találták a kiállítás tervezett időpontjának (augusztus) megválasztását is. Nem fogadták el Juhásznak azt a javaslatát sem, hogy az érdeklődés felkeltésére és a kiállítás anyagi sikerének előmozdítására sorsjátékot szervezzenek. Jegyzőkönyv a Juhász gyűjtemény kiállítása tárgyában Pécsen tartott értekezletről. 1898. jún. 19. MNL BaML IV. 1406. o. 161.1. SARKADI 1980, 360.

¹⁰⁹ MAROSI 1905, 12.

¹¹⁰ Az augusztus 29-i közgyűlésen Teleky Zsigmond fejezte ki aggodalmát a kiállítás szakmaiságát illetően. Pécsi Figyelő, 1898. augusztus 30. 2.

¹¹¹ Pécsi Napló, 1898. augusztus 26. 3.; MAROSI 1905, 12.

¹¹² Pécsi Napló, 1898. augusztus 28. 4.

1898 szeptemberében mindenesetre Juhász László, 10–12 ezer tárgyat¹¹³ tartalmazó régészeti kiállítása megnyílt,¹¹⁴ s a szakmai körök zajos elismerését hozta. A Sörház Utcai Községi Néptanoda emeleti, négy termében elhelyezett tárlatot¹¹⁵ először Kammerer Ernő látogatta meg, aki múzeumegylet létesítését szorgalmazta.¹¹⁶ Október elején Hampel József nyilatkozott elismerően a kiállításról, miszerint azt leszerelni nem szabad,¹¹⁷ október közepén pedig Wosinsky Mór mondta róla ugyanezt.¹¹⁸

Azonban kritikus hangok is megszólaltak a kiállítás kapcsán. A Pécsi Napló a köz-kincs magántulajdonba kerülését firtatta, s úgy látta, hogy a gyűjtemény a két fél (Juhász és a város) rossz anyagi helyzete miatt elveszett a város számára.¹¹⁹ Az Archaeologiai Értesítő bizakodóbb: a Juhász-gyűjtemény köztulajdonná válását reméli.¹²⁰

Időközben Szekszárdon villámsebességgel haladt előre a múzeum ügye. Wosinsky 1898 márciusában már a gyűjtemény rendezésével és katalogizálásával is elkészült,¹²¹ s bár a gimnázium megnyitása tolódt, azonban a már 34.000 tárggyal rendelkező¹²² múzeum júniusban is látogatható volt, augusztusban pedig már a múzeum-egyesület alapszabályait is elfogadták és felterjesztették a belügyminiszterhez.¹²³ Októberben az önálló múzeumépület létesítésére belügyminisztériumi támogatottságuk volt,¹²⁴ novemberre pedig a engedély mellett a múzeum-egyesület szabályrendeletének belügyminisztériumi engedélye is megvolt,¹²⁵ sőt decemberben első közgyűlését is megtartotta az egyesület.¹²⁶

1898 szeptemberére tehát mindkét városban létrejött egy régészeti kiállítás, csak Pécssett állandó gáncsok között, nehézségek árán, egy magángyűjtemény időszakai kiállítás, míg Szekszárdon egy a közösség prominens tagjainak aktív támogatását élvező, még ideiglenes, de ingyenes épületben, állami támogatásban részesülő,¹²⁷ ingyenesen felajánlott közgyűjtemény. Annyiban azonban mérföldkövet¹²⁸ jelentett a pécsi múzeum létesülésében a Juhász-gyűjtemény kiállítása, hogy az országos szakmai körök figyelmét felkeltette, s alkalmasnak találták arra, hogy a városi múzeum alapjául szolgáljon. Kimondták a vezényszót, miszerint ezt a kiállítást lebontani nem lehet, amire a közgyűlés is kénytelen volt reagálni.

Azonban Pécssett ismételen kedvezőtlen fordulatot vett a múzeum ügye. Az 1898. november 6-i múzeum bizottsági gyűlésen Juhász László javaslatot tett régészeti kiállításának kibővítésére, amit azonban a bizottság a múzeumegylet létesítése után

¹¹³ *Pécsi Napló*, 1898. augusztus 30. 4.; *Pécsi Napló*, 1898. szeptember 25. 6.

¹¹⁴ *Pécsi Napló*, 1898. szeptember 10. 1.

¹¹⁵ *Pécsi Figyelő*, 1898. szeptember 14. 7.

¹¹⁶ *Pécsi Napló*, 1898. szeptember 11. 8.

¹¹⁷ *Pécsi Napló*, 1898. október 5. 5.

¹¹⁸ *Pécsi Figyelő*, 1898. október 18. 4–5.

¹¹⁹ *Pécsi Napló*, 1898. szeptember 10. 1.

¹²⁰ *Archaeologiai Értesítő*, Ú18:4 (1898) 378. Közli: *Pécsi Figyelő*, 1898. október 27. 4.

¹²¹ *Pesti Hírlap*, 1898. március 2. 9.

¹²² *Pécsi Napló*, 1898. június 7. 4.

¹²³ *Pécsi Figyelő*, 1898. augusztus 17. 4.; *Pécsi Közlöny*, 1898. augusztus 17. 4.; *Pécsi Napló*, 1898. augusztus 30. 4.

¹²⁴ *Pécsi Napló*, 1898. október 11. 5.

¹²⁵ *Belügyi Közlöny*, 1898. december 15. 558.

¹²⁶ *Pécsi Napló*, 1898. december 20. 7.; *Pécsi Közlöny*, 1898. december 20. 4.

¹²⁷ *Pécsi Figyelő*, 1898. augusztus 17. 3.

¹²⁸ „[...] anyagi sikere nem volt, de igenis erkölcsi [...]” MAROSI 1905, 12.

kívánt tárgyalni.¹²⁹ November közepén pedig arról ír a helyi sajtó, hogy a kiállítást be kell zárni, ugyanis a városi közgyűlés egy magán polgári fiúiskola részére helyiségeket szavazott meg az épületben.¹³⁰

Közgyűlési intenció – a múzeumalapító közgyűlési határozat rögös útja (1898–1899)

Feltehetően Juhász László felajánlásának hatására ült össze majd egy év kihagyás után, 1898. április 4-én a múzeumi bizottság.¹³¹ Az előkészítő bizottság egy szűkebb körű bizottságot¹³² alakított a múzeum-egyesület alapszabályainak és költségelőirányzatának kidolgozására, mely végül szeptemberben tudta benyújtani a polgármesternek¹³³ a Németh Béla¹³⁴ és Juhász László¹³⁵ által készített két tervezetből, több hónap tárgyalás után összeállított javaslatot. Majorossy Imre november 6-ára hívta össze a nagygyűlést az alapszabályok¹³⁶ megtárgyalására (időközben a szekszárdit már el is fogadta a belügyminiszter¹³⁷), ahol ismét élénk vita bontakozott ki. E vita legszerencsétlenebb momentuma az volt, hogy Horváth Antal felszólalásának hatására kihagyták a püspököt a múzeum-egyesület pártfogóinak sorából.¹³⁸ Ez Hetey Sámuel püspök sértődését vonta maga után,¹³⁹ s ezzel a pécsi múzeumügy egy befolyásos támogatóját veszítette el.¹⁴⁰

A döntő fordulatot a pécsi múzeum ügyében az 1899. április 24-i városi közgyűlés hozta meg, melynek tárgysorozatában szerepelt a „*pécsvárosi múzeum és könyvtár létesítésének elhatározása és a múzeum felszerelésének beszerzése.*”¹⁴¹ Polgármesteri jelentésében a Szekszárdon tapasztaltak¹⁴² alapján Majorossy a múzeum létesítése mellett érvelt, s a megye és a püspök támogatásában is bízott.¹⁴³ Terve az volt, hogy a Farkas-alapítványból kifizetik a Juhász-kiállításra készült szekrények árát, a régészeti tárgyak pedig – Juhász László tulajdonjogának fenntartása mellett – letétként kerülnek a múzeumba,

¹²⁹ Pécsi Napló, 1898. november 8. 5.

¹³⁰ Pécsi Napló, 1898. november 15. 5.

¹³¹ Pécsi Napló, 1898. április 5. 2–3.; Pécsi Figyelő, 1898. április 6. 3.

¹³² Pécsi Napló, 1898. április 5. 2–3.

¹³³ Pécsi Napló, 1898. szeptember 10. 1.

¹³⁴ Pécsi Napló, 1898. június 7. 5.

¹³⁵ Pécsi Napló, 1898. április 21. 4.; Pécsi Napló, 1898. május 10. 4.

¹³⁶ Az alapszabályokat a helyi sajtó is közölte: Pécsi Figyelő, 1898. november 8. 2–4.

¹³⁷ Belügyi Közlöny, 1898. december 15. 558.; GAÁL 2005, 19.

¹³⁸ Pécsi Közlöny, 1898. november 6. 2.; MNL BaML XV. 6. XXII. kötet, 33.

¹³⁹ Németh Béla feljegyzést készített az esetről: „A püspök azonban mégis meghallotta a történeteket s úgy látszik fölötte bosszankodott rajta, mert midőn néhány napra a polgármester valami hivatalos ügyben a püspökhöz ment (mint azt nekem ő maga négyszem között elbeszélte) a püspök vigyori arczczal közeledett a belépő polgármester felé, minden üdvözlés nélkül mindkét öklével fűgét mutatva neki, azt mondta: Maguknak múzeum kell? No, maguknak nem lesz múzeumuk. Így vonta vissza a püspök ígérétét.” MNL BaML XV. 6. XXII. kötet, 34.

¹⁴⁰ Hetey Sámuel püspök nem volt érzéketlen a múzeumügy iránt, hisz Gerecze Péter szakmai közreműködésével 1899. július-augusztusban felállította a püspöki múzeumot. Pécsi Napló, 1899. július 16. 4.; Pécsi Közlöny, 1899. július 18. 1–2.; Pécsi Napló, 1899. augusztus 6. 4–5.; Pécsi Közlöny, 1899. augusztus 10. 1–2.; Pécsi Közlöny, 1899. augusztus 22. 3.; Pécsi Napló, 1899. augusztus 22. 1–2.

¹⁴¹ Pécsi Napló, 1899. április 22. 4.

¹⁴² Majorossy és Juhász Szekszárdon járt, hogy tanulmányozzák az ottani múzeumot és Wosinskyval is konzultálnak: Pécsi Napló, 1899. április 18. 3–4.; Pécsi Napló, 1899. április 20. 3.

¹⁴³ Pécsi Napló, 1899. április 25. 4.

míg elegendő pénz gyűlik ásatások lefolytatására, melyekből saját gyűjtemény teremthető.¹⁴⁴ A másnapi közgyűlés az elnevezést érintő vita után végül határozatban mondta ki a Pécsi Városi Múzeum megalapítását.¹⁴⁵ Ezt azonban csak azért tette, mert az alapító okirat szerint a Farkas-féle alapítvány csak ezt követően volt felhasználható a Juhász-féle kiállítás szekrényeinek megvételéhez.¹⁴⁶ S bár a múzeum szekrényekhez jutott, de ezzel párhuzamosan egy jó időre elveszítette annak lehetőségét, hogy a városi és a püspöki múzeum gyűjteménye egyesüljön.¹⁴⁷ Másrészt azáltal, hogy a városi-megyei múzeum dichotómiát a közgyűlés egy városi múzeumnak aposztrofált, s életre hívott intézmény által oldotta fel,¹⁴⁸ a pécsi múzeum egy másik fontos támogatóját, a megyét is elveszítette, s ezzel a vidéken élő arisztokrácia¹⁴⁹ érintettségét is, akik komoly anyagi támaszai lehettek volna egy esetleges megyei mivoltát kellőképp hangsúlyozó közgyűjteménynek. Ehelyett így a regionális múzeum létrehozásának feladata talán a legkevésbé alkalmas akorra, az állandó anyagi problémákkal küzdő, eladósodott városra maradt, melynek vezetését belső széttagoltság is gyengítette, s melynek közgyűlése mindig úgy érezte, hogy nem áldozhat kulturális célokra, s inkább az elódázott, évekig elhúzódó ügyekről volt ismert, semmint a gyorsan megvalósuló, nagyratörő tervekről.

Időközben Szekszárdon 1899. június 4-én nagyszabású, ünnepélyes megnyitó keretében, melyen a mezeyi szakma országos képviselői is részt vettek,¹⁵⁰ nyolc teremben, közel 33.000 tárggyal¹⁵¹ megnyílt Tolna Vármegye Múzeuma.¹⁵² Novemberben pedig gróf Széchenyi Sándor főispán vezetésével megyei küldöttség járt Wlassics Gyula és Széll Kálmán minisztereknél a múzeumépület létesítése érdekében.¹⁵³

Míg Pécssett tehát a tárgyalat két év alatt a múzeumalapítói határozat mellett egy, a belügyminiszter által elfogadás nélkül visszaküldött¹⁵⁴ múzeumegyleti alapszabály-tervezetet, egy elveszített püspöki gyűjteményt, 150 szekrényt és egy bérleményben¹⁵⁵ elhelyezett, jobbára nem hozzáférhető¹⁵⁶ magángyűjteményt tudott felmutatni

¹⁴⁴ *Pécsi Figyelő*, 1899. április 26. 3–4.

¹⁴⁵ *Pécsi Figyelő*, 1899. április 26. 4.; *Pécsi Napló*, 1899. április 26. 2. NAGY 2021, 145.

¹⁴⁶ *Pécsi Figyelő*, 1899. április 26. 1.; PILKHOFER 2022, 334–335.

¹⁴⁷ Az egyház véleménye erről: „Mi részünkről álokoskodásnak tartjuk; azt, hogy az aránylag csekély Farkas-féle alapítvány igénybe vétele kizárólagosan csak »városi« jellegű múzeum fölállítását engedné meg. Valamire való gyűjtemény összeállítására bizony a város egymaga nem képes, ha pedig más tényezők támogatása is kívánatos, akkor ezektől nagy kegyesen elfogadni a hozzájárulást a nélkül, hogy viszont nekik valamit át is engedjünk az érdemből: teljesen méltánytalan dolog.” *Pécsi Közlöny*, 1899. április 27. 3.

¹⁴⁸ „Az előkészítő bizottság [...] Baranyavármegye intéző köreivel is megbeszélte a múzeum létesítésének ügyét, de mivel a vármegye mint törvényhatóság nincs azon helyzetben, hogy áldozatokat hozzon a pécsi múzeumra, ott helyesnek vélték, hogy a múzeum csakis Pécs városa után neveztesse el [...]” *Pécsi Napló*, 1901. október 30. 2.

¹⁴⁹ Gondolhatunk itt a jelentős pénzgyűjteménnyel rendelkező bolyi Montenuovo hercegre (RAYMAN – HÁGEN 2010: 14–15.), vagy a Szigetvár monográfiáját megíró, s állítólag pécsi kulturális célokra egy 20.000 koronás felajánlást is tevő báró Biedermann Rezsőre (*Pécsi Közlöny*, 1903. július 3. 4.), vagy Majtényi Vilma bárónőre, aki a mocsoládi éremleletet Baranyavármegye múzeumának ajánlotta fel (*Pécsi Napló*, 1901. március 29. 3.).

¹⁵⁰ *Pécsi Közlöny*, 1899. június 6. 4.

¹⁵¹ GAÁL 2005, 21.

¹⁵² *Pécsi Figyelő*, 1899. június 6. 7.; *Pécsi Közlöny*, 1899. június 6. 4.; *Pécsi Napló*, 1899. június 6. 5–6.

¹⁵³ *Pécsi Napló*, 1899. november 7. 6.; *Pécsi Napló*, 1899. november 10. 5.; *Pécsi Közlöny*, 1899. november 12. 4.; *Pécsi Napló*, 1899. november 14. 4.

¹⁵⁴ *Pécsi Közlöny*, 1899. augusztus 29. 2.

¹⁵⁵ Az augusztus 28-i közgyűlésen a polgármesteri jelentésben szerepelt a Juhász gyűjteménynek a 400 ft-on bérelt Madarász-házba költözése. *Pécsi Közlöny*, 1899. augusztus 29. 2.

¹⁵⁶ 1899 szeptemberében állítólag a tanulók és a nagyközönség számára már hozzáférhető a múzeum (*Pécsi Napló*, 1899. szeptember 8. 5.), azonban januárban egy ideje már zárva lehetett (*Pécsi Napló*, 1900. január 14. 5.).

a közgyűlés, addig Szekszárdon egy ingyenes épületben, ingyenesen a megye tulajdonába került, nyolc teremben, szakszerűen rendezett 33.000 tárggyal rendelkező, hivatalosan megnyílt és látogatható múzeumot. Ráadásul egy önálló múzeumépület emelése érdekében is történtek határozott lépések.

Az egyéni és városi intenció találkozása – Juhász László felajánlása (1900)

A következő évben ismételten egy egyéni szándék, és ismételten Juhász László szándéka volt az, mely lendületet adott a pécsi múzeum ügyének. Miután látta, hogy a város a közeljövőben nem szándékozik megvenni régészeti tárgyait, előremutató ajánlatot tett a város tanácsának. 1900. január 1-től 1909. december 31-ig hajlandó volt átengedni 4000 darabból álló gyűjteményét Pécs város közönségének, díjazás nélkül, használatra, a tulajdonjog fenntartásával és azzal a feltétellel, hogy e tíz év alatt a város törekszik annak megvételére.¹⁵⁷

Az 1900. február 14-én megkötött szerződés az állandóan anyagi gonddal küszködő város számára a Wosinsky által is hangsúlyozott és javasolt ötletet veti fel, hogy a múzeumnak egylet útján szerezzenek társadalmi támogatottságot.¹⁵⁸ S ez lett a következő – az állami szakmai szervek által is támogatott – a helyi múzeum létrehozásának elősegítésére tett kísérlet.

A társadalmi és állami intenció találkozása – Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület (1901)

Wosinsky Mór szerint a múzeum létesítéséhez a törvényhatóság mellett „a társadalmi erők, mint segéderők föltétlenül szükségesek.”¹⁵⁹ A törvényhatósági alapítás 1899-ben megtörtént, de hátra volt még a társadalom múzeumügy iránti elköteleződését elősegítő egylet megalkotása.

Ezt a helyi sajtó is vehemensen szorgalmazta,¹⁶⁰ hisz bőkezű mecénások hiányában, a város anyagi helyzetét tekintve a hírlapok is az egyesületben látták a múzeum létrehozásának egyetlen lehetséges módját.¹⁶¹ A városi közgyűlésnek sem lett volna ellenére egy múzeum-egyesület, hisz már évekkel korábban egyleti alapra kívánta fektetni a múzeum fenntartását.¹⁶²

¹⁵⁷ MAROSI 1905, 13.; SARKADI 1980, 363.

¹⁵⁸ A szerződés 1. pontja: „akár egyesület létesítése útján, akár egyéb módon mozgalmat indít ezen régészeti gyűjtemény tulajdonjogának megszerzése iránt.” Másolatát közli: SARKADI 1980, 362.

¹⁵⁹ Pécsi Napló, 1901. október 30. 2.

¹⁶⁰ Feiler Mihály ekként ír erről: „[...] legyen elég már az a bujosdi játék, melyet a muzeum kérdésben évek óta játszunk. Legyen elég a tehetetlenség, melyet a hatóságok és a társadalom e téren évek óta tanusít. Sem a mi intelligenciáink nem olyan gyenge, hogy csak hatósági pórázon lehessen vezetni, sem a hatóságaink nem olyan népszerűtlenek, hogy egy kultur-alkotás zászlóját bátran kezükbe venni ne merjek. Egyesüljünk tehát – hatóság és társadalom – egyező akarattal közös munkára: a pécsi muzeum egylet és muzeum lehető leggyorsabb létesítésére.” Pécsi Napló, 1901. január 27. 4.

¹⁶¹ Pécsi Figyelő, 1901. június 5. 1.

¹⁶² Pécsi Figyelő, 1898. április 5. 3.; Pécsi Napló, 1900. február 13. 2.

Majorossy Imre hívására Hock János, országgyűlési képviselő, a Nemzeti Szalon alelnöke 1901. január közepén Pécsre érkezett,¹⁶³ hogy a Nemzeti Szalon pécsi kiállítását által felkeltse az érdeklődést egy helyi művészeti egyesület alapítása iránt.¹⁶⁴ A megtartott értekezleten végül egy művészeti és múzeum-egyesület megalakítását határozták el,¹⁶⁵ melyet az 1901. február 26-i közgyűlés is melegen üdvözölt.¹⁶⁶ De a februári taggyűjtő akció sikertelensége¹⁶⁷ miatt áprilisban az egyesület megalkotása „későbbi időre lett elhalasztva.”¹⁶⁸ Bár nyáron volt még egy halovány remény az egyesület megindulására,¹⁶⁹ a sajtó azonban megjegyezte, hogy „közönségünk részvétlensége lehetetlenné tett minden további akciót. Rajta múltott, hogy az egyesület, melynek célja a múzeum fenntartása mellett műtárlatok rendezése és díjak kitűzése is volna – meg nem alakulhatott [...]”¹⁷⁰

Azonban Majorossy Imre hallgatott a sajtó biztatására,¹⁷¹ s nem hagyta veszni a múzeum-egyesület létrehozásának ügyét, s ismételten a múzeumügy budapesti szakértőihez fordult segítségért.¹⁷²

1901. október 29-én nyilvános, nagyszabású, múzeum-értekezletet tartottak, ahol a meghívott budapesti szakmai körök (Szalay Imre, Wosinsky Mór, Schönherr Gyula) és a helyi vezetők (Fejérváry Imre főispán, Majorossy Imre) presztízszértékű jelenléte mellett és közreműködésével kimondták a Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület (későbbiekben PBME) megalakítását,¹⁷³ annak érdekében, hogy „a pécsi múzeum anyagi támogatása céljából a társadalom közreműködését biztosítsa.”¹⁷⁴ Az állam támogatása is kezdett meggyőző alakot ölteni, ugyanis Szalay Imre beszédében utalt a Juhász-gyűjtemény állami megvételenek szándékára.¹⁷⁵ Előrelépésnek tűnt az is, hogy Majorossy polgármester beszédében bejelentette, hogy a múzeum eddigi „félreeső helyéről” a Schapringer-házba helyezhető át.¹⁷⁶ Megválasztották a tisztikart, és Szmik Antal előadásában tárgyalta az alapszabályokat is.¹⁷⁷

1902 márciusában még reménykeltő hírek érkeztek a múzeum-egyesület felől: az egyesület elnöke, Fejérváry Imre főispán egymaga 40 tagot gyűjtött, összesen 300 taggal rendelkezett az egyesület, s volt már egy alapító tag is Zsolnay Miklós személyében. Az egyházi személyek azonban távol maradtak.¹⁷⁸ A Pécsi Napló már az egyesület

¹⁶³ *Pécsi Figyelő*, 1901. június 5. 1.

¹⁶⁴ *Pécsi Figyelő*, 1901. január 15. 1–3.

¹⁶⁵ *Pécsi Figyelő*, 1901. január 15. 3.; *Pécsi Napló*, 1901. január 18. 2.

¹⁶⁶ *Pécsi Figyelő*, 1901. február 26. 2.

¹⁶⁷ Talán a magas tagdíjak miatt. Közli őket: *Pécsi Figyelő*, 1901. február 7. 4.

¹⁶⁸ *Pécsi Figyelő*, 1901. április 23. 2.

¹⁶⁹ Júniusban állítólag 60 tagja volt. *Pécsi Napló*, 1901. június 2. 4.

¹⁷⁰ *Pécsi Figyelő*, 1901. június 5. 1.

¹⁷¹ *Pécsi Figyelő*, 1901. június 5. 1.

¹⁷² „Polgármesterünk fentjárnán Budapesten, kieszközölte, hogy az állam vette kezébe az ügyet s nyomban le is jöttek vele Pécsre a múzeumok és könyvtárak országos felügyelőségének tagjai, hogy jelenlétük égisze alatt alakuljon meg a múzeum egyesület.” *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 2.

¹⁷³ *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 1–2.

¹⁷⁴ TICHY 1908, 2.; SARKADI 1980, 362.

¹⁷⁵ *Pécsi Napló*, 1901. október 30. 2.

¹⁷⁶ 1899 augusztusától a múzeum a régi Madarász-házban volt (*Pécsi Közlöny*, 1899. augusztus 29. 2.), melyet 1901 augusztusában Schönherr Gyula főfelügyelőségi titkár megvizsgált, s elhelyezkedése miatt alkalmatlannak talált (*Pécsi Közlöny*, 1901. augusztus 4. 7.; *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 2.).

¹⁷⁷ *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 2.

¹⁷⁸ *Pécsi Napló*, 1902. március 9. 3. Hetey püspök sértettsége folytán talán érthető okból.

megalakulásának pillanatában sem rejtette véka alá, hogy a múzeumügy Pécsen nem élvez igazi társadalmi támogatottságot.¹⁷⁹ Bolgár Kálmán törvényhatósági bizottsági tag pedig az egyes társadalmi rétegek képviselői közötti összefogás hiányát rótta fel a helyi viszonyokat kritizáló publicisztikájában.¹⁸⁰ Talán ez is lehetett az oka annak, hogy az impozáns kezdés után a múzeum-egyesület ügye ismételten évekre elfelejtődött. Az egyesület alapszabályait 1902 májusában jóváhagyta a belügyminiszter,¹⁸¹ így bár jogilag sor kerülhetett volna az alakuló ülésre,¹⁸² ez azonban nem történt meg. A júniusi városi közgyűlésen még bizakodó hangulatban jelentette be Majorossy, hogy a belügyminisztériumi engedélyezés nyomán a múzeum-egyesület hamarosan megkezdheti működését,¹⁸³ de az alakuló közgyűlésre csak 5 évvel az ünnepélyes múzeum-értekezlet, s majd két évvel a támogatandó múzeum megnyílása után került sor.¹⁸⁴ Tichy Ferenc a múzeum-egyesület történetét taglalva azt mondja, hogy ebben az öt évben nem történt semmi, ugyanis miután „egyleti közgyűlés, mely a végleges tisztikart és a választmányt megalakíthatta és az egylet működésének irányát szabhatott volna, össze nem hívatott, az egyesület teljes tétlenségre volt kárhóztatva.”¹⁸⁵ Ha pedig végignézzük az egyesület előzetesen választott tisztí karát,¹⁸⁶ azt látjuk, hogy a magánygyűjteménnyel rendelkező, s abból 1899-ben kiállítást¹⁸⁷ rendező, a múzeum ügyei körül 1902-ben élénk tevékenységet¹⁸⁸ kifejtő titkár, Szmik Antal és a Németbolyban régészeti ásatást folytató, a múzeum-egyesület alapszabálytervezetét megalkotó, monográfia-szerző¹⁸⁹ ügyvéd, Németh Béla személyén kívül mindenki más inkább a presztízst, semmint a szakmaiságot képviselte. Így az sem használhatott a múzeum-egyesület ügyének, hogy mindkét szóban forgó, hozzáértő személy hamarosan nem tudott hatással lenni a pécsi történésekre. Szmik Antal 1902-ben, érdemei¹⁹⁰ elismerése nélkül – a városi osztálymérnöki minőségében elkövetett kötelességmulasztás vádja miatt elrendelt

¹⁷⁹ „[...] a Pécsen létesítendő múzeum nem részese az egész nagy közönség rokonszenvének és sokan vannak, akik ennél sürgősebb kérdéseket vélnek első sorban is megoldandónak [...] a múzeum létesítése nem található a város összlakosságának rokonszenvével [...]” *Pécsi Napló*, 1901. október 30. 1.

¹⁸⁰ „[...] minden mozgalom csak a szalmaláng gyenge és pillanatnyi fellobbanásával jár nálunk [...]” *Pécsi Figyelő*, 1902. április 5. 1–2.

¹⁸¹ *Belügyi Közlöny*, 1902. május 25. 229. Tichy Ferencnél elírás az engedélyeztetés esetén a 1906. május 25-i időpont (*TICHY* 1908, 4.).

¹⁸² *Pécsi Napló*, 1902. május 24. 2.

¹⁸³ *Pécsi Napló*, 1902. június 24. 2.

¹⁸⁴ *Pécsi Napló*, 1906. október 14. 1–2.; *Pécsi Napló*, 1906. október 16. 4.; *Pécsi Közlöny*, 1906. október 16. 1–2.

¹⁸⁵ Ebben részben annak is szerepe volt, hogy az egyesület elnöke, Fejérváry Imre 1905-ös politikai bukása után lemondott elnöki tisztségéről. *TICHY* 1908, 4.

¹⁸⁶ Az egyesület elnöke: Fejérváry Imre főispán, alelnökök: Majorossy Imre polgármester, a megye alispánja, Tormay Károly, illetve ennek helyettese Koszits Kamill főjegyző. Titkár lett Szmik Antal; ügyész Németh Béla ügyvéd; pénztáros Bence Sándor. *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 2.

¹⁸⁷ *Pécsi Napló*, 1899. február 19. 7.; *Pécsi Napló*, 1899. március 12. 3.; *Pécsi Figyelő*, 1899. március 19. 2.; *Pécsi Napló*, 1899. március 21. 5.; *Pécsi Közlöny*, 1899. március 21. 1.

¹⁸⁸ Szmik Antal gyakorlatilag minden múzeumot érintő ügynél jelen volt: gyűjtötte 1902 márciusától a taggyűjtő íveket (*Pécsi Napló*, 1902. március 9. 3.), Majorossy polgármesterrel Villányban járt átvenni a Király Antal által felajánlott régiséggyűjteményt (*Pécsi Közlöny*, 1902. március 12. 4.), rá várt a Király-féle és a Heteyey Sámuel püspök által adományozott gyűjtemények rendezése (*Pécsi Napló*, 1902. április 13. 3–4.), áprilisban jelen volt a Juhász gyűjtemény átvételénél (*Pécsi Napló*, 1902. április 22. 7.), májusban pedig a múzeum szakszerű berendezése érdekében szekszárdi tanulmányútra ment (*Pécsi Napló*, 1902. május 4. 6.).

¹⁸⁹ *WÉBER* 2019a.

¹⁹⁰ Minden bizonnyal a múzeum körüli sok teendő miatt (lásd 183. láb.) nem tudta kellő mértékben ellátni osztálymérnöki feladatait. *Pécsi Napló*, 1902. október 21. 4.

fegyelmi eljárás¹⁹¹ hatására – elment a városból,¹⁹² Németh Béla pedig 1904-ben meghalt.¹⁹³ Így az egyéni és állami rásegítés, támogatás ellenére a pécsi múzeumügy társadalmi támogatottságára tett egyleti kísérlet ekkor bukással végződött.

Mindeközben az 1898-ban megalakult Tolnamegyei Múzeumegylet első négy évében töretlenül fejlődött: már az első rendes közgyűlésén 1898. december 15-én 29 alapító és 292 rendes tagja volt.¹⁹⁴ 1902-re pedig az egylet tagjainak száma majdnem 400-ra szaporodott, akik közül negyvenen alapító tagok voltak.¹⁹⁵ Ezután azonban Tolna megyében is folyamatosan csökkent az egylet támogatottsága,¹⁹⁶ mely alapvetően megrengette annak működését.

Közgyűlési intenció – Majorossy Imre és az „antimuzeumista”¹⁹⁷ városatyák harca (1900–1904)

Mint láthattuk, a múzeumalapító határozat kimondása után a múzeum létrehozásának következő lépcsőjeként a szakértők egy múzeumegylet alakítását javasolták, emellett azonban a múzeum működéséhez egy belügyminiszter által elfogadott múzeumi szabályrendeletre is szükség volt. Majorossy polgármesternek azonban ezt évekig nem sikerült közgyűlési vitára bocsátania, melynek oka a közgyűlés összetételében keresendő.

Az 1900. februári közgyűlés tárgysorozatában eredetileg szerepelt a múzeumi szabályrendelet tárgyalása,¹⁹⁸ s Majorossy Imre polgármesteri jelentésében érvelt is a szabályrendelet tárgyalásának fontossága mellett,¹⁹⁹ másnap azonban levetette azt a napirendről.²⁰⁰ A Pécsi Napló szerint „Pécs sz. kir. város múzeumának szervezési szabályzatának ma rossz napja lett volna, mert többségben voltak az antimuzeumisták.”²⁰¹ Még sokatmondóbb azonban a reakció, amit kiváltott a polgármester lépése, ugyanis a lap tudósítása szerint a „bizottsági tagok egy része békés nyugodalmat kívánt a tervezetnek.”²⁰² Erre a közgyűlési mentalitásra utalhat Szmik Antal, mikor azt írja Majorossy Imre múzeumot érintő erőfeszítéseiről: „Sok akadállyal, sőt satirikus kicsinyléssel kell megküzdenie.”²⁰³ Az au-

¹⁹¹ A fegyelmi eljárást épp a múzeumegylet elnöki tisztét is betöltő Fejérváry Imre főispán rendelte el az október 20-i városi közgyűlésen, melyen helyettesítette a gyengélkedő polgármestert. *Pécsi Napló*, 1902. október 21. 4.

¹⁹² *Pécsi Napló*, 1902. november 5. 4.

¹⁹³ NAGY 2007; WÉBER 2019.

¹⁹⁴ *Pécsi Napló*, 1898. december 20. 7.

¹⁹⁵ *Pécsi Közlöny*, 1902. augusztus 31. 5. 1901-ben eltérő adatokkal rendelkezünk: a 45 alapító mellett egyszer 385 rendes tagról (*Pécsi Napló*, 1901. március 31. 7.), máskor 300-ról (*Pécsi Közlöny*, 1901. április 4. 3.) tudósít a sajtó. Az alapító tagok számának az a jelentősége egy egylet életében, hogy ezt a titulust egy jóval nagyobb támogatási összeg letételével lehetett elérni, míg a rendes tagok jóval kisebb mértékű tagdíj ellenében lehettek egyesületi tagok.

¹⁹⁶ Szekszárdon 1901 és 1907 között a múzeum-egyesület múzeumnak nyújtott anyagi támogatása gyakorlatilag a tizedére csökkent (GAÁL 2005, 28.), végül át is alakult 1912-ben Közművelődési Egyesületté (GAÁL 1977, 24.), míg Pécssett a világháború szakította félbe a múzeum-egyesület működését.

¹⁹⁷ *Pécsi Napló*, 1900. február 14. 1–2.

¹⁹⁸ *Pécsi Napló*, 1900. február 10. 4.

¹⁹⁹ *Pécsi Napló*, 1900. február 13. 2.

²⁰⁰ *Pécsi Napló*, 1900. február 14. 1.

²⁰¹ A lap szerint jelenlévő képviselők (*Pécsi Napló*, 1900. február 14. 1.) közül antimuzeumistának számítanak: Záray Károly, Krisztián György, Horváth Antal és Littke József.

²⁰² *Pécsi Napló*, 1900. február 14. 1.

²⁰³ *Pécsi Napló*, 1900. április 5. 2.

gusztusi közgyűlés tárgysorozatában ismételten szerepelt a múzeumi szabályrendelet, de Majorossy Imre a következő ülésre halasztotta annak tárgyalását.²⁰⁴

Az 1900. szeptember 12-i városi közgyűlésen került sor a szabályrendelet első közgyűlési vitájára. Azonban ismételten „[...] a közgyűlés hangulata nagyon ellene volt, hogy múzeumot csináljunk.”²⁰⁵ S ha nem is végleg vették le a tervezet tárgyalását a napirendről – ahogy azt Záray Károly indítványozta –, hanem Horváth Antal javaslatára visszautalták a múzeumi bizottsághoz,²⁰⁶ ismételten egy jó időre (nevezetesen másfél évre) megrekedt az ügy.

Az 1901. december 19-i városi közgyűlésen a múzeum elhelyezésének problémája járt úgy, mint korábban a szabályrendelet. A tanácsi előterjesztés, a Schapringner-ház múzeumi célú kibérlésének „javaslata heves ellenzésre talált a közgyűlés tagjai részéről, akik hangsúlyozták, hogy a város mostani szorult anyagi helyzetében nem fecsérelhet el ennyit teljesen improduktív célra, mikor a tervezett múzeum-egyesület még meg sem alakult, a múzeumban elhelyezendő tárgyak a városnak még tulajdonát sem képezik s így legfőlegb csak ideiglenes elhelyezésükről lehet szó, a mostani helyiség is elég jó. [...] egyhangúlag le is vette a napirendről.”²⁰⁷ Ez a közgyűlés tárgyalta volna a múzeum szabályrendeletét,²⁰⁸ erre azonban a múzeumhelyiséget érintő heves vita után nem került sor.

Itt érdemes kitekintenünk egy pillanatra Szekszárdra, mi is történt ott az elmúlt két évben. 1899 novemberében a múzeumépület ügyében a belügy- és kultuszminiszternél járó megyei küldöttség sikerrel járt, mert 1900 elején a kultuszminiszter 20.000 koronát,²⁰⁹ áprilisban a belügyminisztérium pedig 30.000 forintot hagyott jóvá építkezéshez.²¹⁰ 1900 augusztusában meg is indult az építkezés²¹¹ a múzeum telkén, melyet Szekszárd képviselőtestülete ingyen biztosított.²¹² Miközben 1901 márciusában folytatódott az építkezés, a Főfelügyelőség közbenjárására – a párizsi világiállítás szekrényeiből – újabb ingyenes szekrényekhez jutott a múzeum.²¹³ Mikor a megyei közgyűlésen némi vitát okozott a múzeum berendezési költsége, Dőry Pál alispán azzal a huszárvagással tett pontot a vita végére, hogy a megyének erkölcsi kötelessége a gyűjtemény elhelyezése. Ezután pedig a közgyűlés megszavazta a múzeum 3150 koronás (!) berendezési költségét.²¹⁴ 1901 augusztusában már a költözés megkezdéséről hallunk,²¹⁵ novemberben pedig az átköltözött gyűjtemény rendezéséről.²¹⁶ Azaz két év alatt (1900–1901) Szekszárdon felépült egy impozáns, tizenkét, nagy méretű teremmel rendelkező „múzeumpalota”,²¹⁷ melyet három hónapos költözés, fél éves rendezés, s

²⁰⁴ Pécsi Napló, 1900. augusztus 23. 2.

²⁰⁵ Pécsi Figyelő, 1900. szeptember 13. 1–5.

²⁰⁶ Pécsi Figyelő, 1900. szeptember 13. 1., 4.; Pécsi Közlöny, 1900. szeptember 13. 7.; Pécsi Napló, 1900. szeptember 13. 3–4.

²⁰⁷ Pécsi Figyelő, 1901. december 20. 3.

²⁰⁸ Pécsi Napló, 1901. november 16. 7.; Pécsi Napló, 1901. december 5. 3.

²⁰⁹ Pécsi Napló, 1900. január 20. 2.

²¹⁰ Pécsi Napló, 1900. április 10. 5–6.

²¹¹ Pécsi Napló, 1900. augusztus 18. 3.

²¹² GAÁL 2005, 24.

²¹³ Pécsi Napló, 1901. március 12. 4.; GAÁL 2005, 24.

²¹⁴ Pécsi Napló, 1901. április 2. 3.

²¹⁵ Pécsi Közlöny, 1901. augusztus 8. 2.

²¹⁶ Pécsi Napló, 1901. november 7. 3.

²¹⁷ GAÁL 2005, 24.

némi technikai várakozás után 1902. szeptember 1-jén meg is lehetett nyitni.²¹⁸ Ezután a szekszárdi múzeum jó pár vidéki múzeum példájává vált,²¹⁹ akár a múzeumlétesítés folyamatára,²²⁰ akár pedig berendezésére gondolunk.²²¹

Pécsett ennyi idő alatt odáig jutott a múzeum ügye, hogy bár nagy nehezen sikerült a belügyminiszter által elfogadott múzeum-egyesületi alapszabályt²²² megalkotni, s az állam jóvoltából tulajdonjogilag rendezett helyzetű gyűjteményhez jutott a város, a közgyűlés azonban továbbra is kitartóan küzdött – a múzeum elhelyezésének bérköltségét (1901), illetve a múzeumi szabályzatot érintő ügyek (1902) közgyűlési hátráltatásával – a múzeum ellen.

A múzeumi szabályrendelet terén végül az 1902. április 21-i városi közgyűlésen történt csak előrelépés: élénk vita²²³ után végül a közgyűlés csekély változtatással elfogadta a szabálytervezetet,²²⁴ melyet májusban szándékoztak elküldeni a belügyminisztériumnak.²²⁵

Továbbra is megoldatlan volt azonban a gyűjtemény elhelyezése. Bár a Juhasz-gyűjtemény júliusi állami letétjének feltétele volt, hogy a múzeumnak megfelelő helyiséget kell biztosítani,²²⁶ az augusztusi városi közgyűlésen csak az adományozó magánszemélyekről szólt a polgármesteri jelentés.²²⁷ A múzeum elhelyezését sem ez, sem pedig a szeptemberi rendkívüli közgyűlés²²⁸ nem tárgyalta. Szeptember végén azonban a sajtó már tudni vélte, hogy november 1-től a város kibérli a Maléter-házat.²²⁹ Ezt végül az október 20-i városi közgyűlés erősítette meg hivatalosan,²³⁰ így a gyűjtemény novemberben átköltözött a megnyílt helyére.²³¹ Azonban „egy külön szolga felfogadását a múzeum részére a város tanácsa nem engedélyezheti.”²³² Ezen a közgyűlésen történt az a sajnálatos intermezzo – mikoris a polgármestert helyettesítő,²³³ elnöklő Fejérváry Imre főispán Rauch János városi főmérnök jelentése alapján kötelességmulasztás miatt fegyelmi eljárást indított Szmik Antal városi mérnök ellen²³⁴ –, melynek eredménye az lett, hogy Szmik Antal benyújtotta felmondását és távozott a városból.²³⁵ Ezzel a

²¹⁸ *Pécsi Napló*, 1902. szeptember 3. 2.; *Pécsi Közlöny*, 1902. szeptember 6. 2–3.

²¹⁹ A példává válásban az is közrejátszott, hogy Wosinskyt országos múzeumi felügyelővé nevezték ki 1901-ben. *GAÁL* 2005, 31.

²²⁰ A miskolci múzeum létrehozásánál is a szekszárdi példát emlegették. *Borsod-Miskolci Értesítő*, 1900. április 18. 2–3.

²²¹ Szmik Antal is a szekszárdi múzeum példája alapján fogott neki a pécsi múzeum rendezésének. *Pécsi Napló*, 1902. május 4. 6.

²²² *Belügyi Közlöny*, 1902. május 25. 229.

²²³ Záray Károly a technológiai és iparművészeti osztály szükségessége mellett érvelt (*Pécsi Napló*, 1902. április 27. 6.), és kifogásolta a múzeum pecsétjében Baranya címerének feltüntetését (*Pécsi Közlöny*, 1902. április 23. 3.).

²²⁴ *Pécsi Napló*, 1902. április 22. 3.

²²⁵ *Pécsi Napló*, 1902. május 18. 8.

²²⁶ *Pécsi Napló*, 1902. július 10. 3.; *Pécsi Napló*, 1902. július 13. 4.

²²⁷ *Pécsi Napló*, 1902. augusztus 26. 2.

²²⁸ *Pécsi Napló*, 1902. szeptember 16. 3.

²²⁹ *Pécsi Napló*, 1902. szeptember 28. 9.

²³⁰ *Pécsi Napló*, 1902. október 26. 4.; MNL BaML IV. 1406. o. 161.1. 222/202. sz. irat; *SARKADI* 1980, 363.

²³¹ *Pécsi Napló*, 1902. október 26. 4.; *MAROSI* 1905, 14.

²³² *JPM Irattár* 1902/11. Idézi: *SARKADI* 1980, 363.

²³³ Idegzsábája miatt szeptembertől januárig szabadságon volt Majorossy Imre. *NAGY* 2004, 58.

²³⁴ *Pécsi Napló*, 1902. október 21. 4.

²³⁵ *Pécsi Napló*, 1902. november 5. 4.

múzeum egy tevékeny és lelkes, saját gyűjteménye révén is a gyűjteményképzés iránt érdeklődő, s valamelyest hozzáértő²³⁶ fiatal támogatóját veszítette el.

Nem is volt olyan, aki hirtelen pótolhatta volna. Emiatt 1903 januárjában a város közgyűlése a főfelügyelőségtől kért szakembert a múzeum berendezéséhez. További problémát jelentett, hogy a belügyminiszter „több rendbeli kifogást emelven” 1903 márciusában visszaküldte a múzeumi szabályrendeletet a város tanácsának átdolgozásra.²³⁷

A június 15-i városi közgyűlésen a polgármesteri jelentés örömmel számolt be a múzeum ügyeiről: a megítélt 1600 koronás, bútorzatra fordítani kívánt államsegélyről és a pesti szakértők közreműködéséről a rendezésben,²³⁸ míg az augusztusi közgyűlésen a jelentés szerint már csak a néprajzi és könyvtári szekrények felállítására volt hátra.²³⁹ 1903 szeptemberében Majorossy Imre már a múzeum számára megfelelő épületről, a kultúrpalotáról szőtt terveket.²⁴⁰

Ehhez képest derült égből villámcsapásként hathattak az októberi városi közgyűlésen történt események. Amikor az elmúlt év alapján már-már azt mernénk gondolni, hogy a városi közgyűlés megbékélt a múzeum létesítésének gondolatával, az „antimuzeumista” tábor egy utolsó nagy ütközetet indított. Az élénk vita a múzeumi költségek²⁴¹ miatt támadt: először Záray Károly vonta kérdőre Majorossy polgármestert, hogy lesz-e helye „a múzeum név alatt összeszedett lim-lomnak” az új városházán.²⁴² Lieber György²⁴³ azzal folytatta a támadást, hogy szerinte a múzeumban még nincs annyi és olyan minőségű tárgy, hogy egy 2060 koronás bérű helyiségre volna szükség. Azt indítványozta, mondják föl a helyiséget és helyezték el egy kisebb lakásban.²⁴⁴ Ezt Aidinger János egykori polgármester csak azért vétőzta meg, mert drága lenne a költöztetés,²⁴⁵ így csak ezután szavazták meg végül a múzeumi költségekre előirányzott összeget.²⁴⁶ A helyi sajtó ezután többször²⁴⁷ elítélte az antimuzeumista bizottsági tagok fellépését, s éles kritikával illette az efféle mentalitást, s méltán tette fel a költői kérdést: „hol itt a polgári erény, a tudomány megbecsülése, az új és jövőendő nemzedék buzdítása...”²⁴⁸

Ha végig nézzük a városi múzeum ügyének közgyűlési alakulását, látható, hogy a városatyák többnyire a város rossz anyagi helyzetével indokolták a múzeum ügyének sorozatos halasztását. Hozzátartozik azonban az igazsághoz, hogy a szekszárdi múzeum létesítése sem a szomszédos megye törvényhatóságának jobb anyagi helyzete, hanem a megye vezetői által a minisztériumok és országos szakmai szervek irányában folytatott sikeres érdekérvényesítés és az agilis Wosinsky Mór által véghezvitt pénzügyi manőver²⁴⁹

²³⁶ Szekszárdi tanulmányútjáról tudósít: *Pécsi Napló*, 1902. május 4. 6.

²³⁷ A Pécsi Közlöny tendenciózusan hibásan hozza, hogy a múzeum egyesület alapszabályairól lenne szó, hisz azt már egy évvel korábban elfogadta a belügyminiszter, így a múzeumi szabályrendelet elfogadására várt a város. *Pécsi Közlöny*, 1903. március 7. 5.; *Pécsi Közlöny*, 1903. március 14. 6.

²³⁸ *Pécsi Napló*, 1903. június 16. 3.

²³⁹ *Pécsi Napló*, 1903. augusztus 18. 2.

²⁴⁰ *Pécsi Napló*, 1903. szeptember 6. 3.

²⁴¹ A költségvetésben 2560 korona múzeumi költség szerepelt (*Pécsi Közlöny*, 1903. október 14. 2.).

²⁴² *Pécsi Napló*, 1903. október 22. 2.

²⁴³ Lieber Györgyöt a Pécsi Napló az obstrukció egyik fő alakjának tartotta. *Pécsi Napló*, 1902. október 21. 1.

²⁴⁴ *Pécsi Napló*, 1903. október 22. 2.

²⁴⁵ *Pécsi Napló*, 1903. október 22. 2.; *Pécsi Közlöny*, 1903. október 23. 2.

²⁴⁶ *Pécsi Közlöny*, 1903. október 23. 1.

²⁴⁷ *Pécsi Napló*, 1903. október 25. 1–2.; *Pécsi Napló*, 1903. október 30. 4.

²⁴⁸ *Pécsi Napló*, 1903. október 25. 1.

²⁴⁹ A vármegyei alapok kamataiból és a megszűnt Kereskedelmi Kaszinó vagyonából (GAÁL 2005, 23).

által sikerülhetett, nem pedig a törvényhatóság közvetlen anyagi ráfordításával.²⁵⁰ Ráadásul mindez sikeres példaként kínálkozott Pécs számára,²⁵¹ melyet minden bizonnyal – már csak felügyelői munkája folytán is – Wosinsky nem titkolt el a pécsi városvezetés előtt sem.

Csakhogy Pécssett lényegesen eltérő viszonyok uralkodtak. Az 1900 és 1903 között, Majorossy polgármester és az antimuzeumista²⁵² városatyák közt folyó közgyűlési huzavona (a városi múzeum ügyének obstrukciójával – az úgy napirendről történő sorozatos levételével) végül egy hatékony állami beavatkozással dőlt el a múzeum javára. A fordulat – mely alapvető változást hozott a közgyűlési mentalitásban – 1902-ben következett be,²⁵³ amikor a kultuszminisztérium állami letétként a városnak adományozta a Juhász-gyűjteményt. Ez a presztízs értékű aktus – akárcsak Szekszárdon gróf Apponyi Sándor (és érintőlegesen Wosinsky Mór) felajánlása²⁵⁴ – kényszerhelyzetet szült, kénytelen volt a város hatósága helyről (1902: Maléter-ház kibérlése), majd személyzetről (1903: Marosi Arnold múzeumőri megbízatása) gondoskodni. A sorsdöntő állami beavatkozás után elindulhatott a múzeumalapítás tényleges munkája, mely nem is tartott tovább, mint a mintaadó Szekszárdon, bár jelentős állami segítséggel, s nem önálló épületben, de két év alatt végbement.

Állami intenciók – államsegélyek, adományok és Wosinsky (1901–1904)

Feltehetően az állami múzeumügyi szervek számára is nyilvánvalóvá vált a múzeumalapító határozat óta eltelt két év leforgása alatt, hogy Pécssett a városi hatóság képtelen magától múzeumot létesíteni. Maguk vették kézbe a pécsi múzeum ügyét, s az 1901–1904 közötti periódusban érzékelhetően aktívabban igyekeztek segítséget nyújtani a múzeum létrehozásában. Ezt nagyban elősegítette, hogy 1901 júniusában Wosinsky Mórt nevezték ki öt évre a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősege (későbbiekben MKOF) felügyelőjévé.²⁵⁵ Hozzáértő személye, elhivatottsága a pécsi múzeum létrejötte szempontjából is meghatározó jelentőségű változásnak tekinthető.

Az állami támogatás a folyósított államsegélyek mellett, budapesti szakértők Pécsre küldésében és műtárgy-adományozásokban öltött testet. Kezdődött ez az 1901. júliusi, vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól (későbbiekben VKM) kapott első, 300 koronás, eszmei jelentőségű²⁵⁶ államsegéllyel,²⁵⁷ melyet 1903-ban 1600, 1904-ben pe-

²⁵⁰ Wosinsky erről így ír: „A szegény vármegye csak nevét és erkölcsi támogatását adhatta hozzá! És mégis sikerült az elkeseredésig menő küzdelemmel ingyen telket, az építéshez 150.000 koronát s a berendezéshez ingyen szekrényeket összekoldulva, egy tizenkét nagy termet betöltő minta múzeumot felépíteni a nélkül hogy a vármegye külön e célra csak egy fillér adót is rótt volna ki lakosaira.” Idézi: GAÁL 2005, 25.

²⁵¹ Pécsi Napló is részletesen írt a szekszárdi példáról: *Pécsi Napló*, 1898. augusztus 30. 4.

²⁵² *Pécsi Napló*, 1900. február 14, 1–2.

²⁵³ Az 1903. októberi közgyűlés múzeumellenes hangulata már csak utóregésnek tekinthető, mert a vita után elfogadták a múzeumi költségvetést.

²⁵⁴ Dóry Pál erkölcsi kötelességnek nevezte a gyűjtemények elhelyezését. *Pécsi Napló*, 1901. április 2. 3.

²⁵⁵ *Pécsi Napló*, 1901. június 15. 3.; *Pécsi Figyelő*, 1901. június 15. 4.

²⁵⁶ Szekszárd ugyanezen alkalommal 1100 koronát kapott (*Pécsi Figyelő*, 1901. július 17. 5.), de ott volt is nyilvános, működő múzeum, nem úgy, mint Pécssett. Ez a 300 korona kifejezte az állami szervek támogatását Majorossy – a városi közgyűlés és a helyi társadalom támogatását épphogy nem élvező – múzeumalapító céljait illetően.

²⁵⁷ *Pécsi Napló*, 1901. július 14. 5.

dig 1500 korona követett.²⁵⁸ A következő hónap elején pedig már Schönherr Gyula, az MKOF titkára érkezett Pécsre a létesítendő múzeum előkészítési munkálatai miatt.²⁵⁹ Schönherr a régiségek elhelyezésével nem volt megelégedve,²⁶⁰ novemberben pedig egy nagyobb bizottság Pécsre jövetelét jelezte, mely a megyével és a püspökkel tervezett tárgyalni a Pécssett létesítendő múzeum számára a Juhász-féle gyűjtemény megszerzésének érdekében.²⁶¹ Tehát az állami szervek helyre kívánták hozni a városvezetés által elkövetett hibát: látván, hogy a város nem képes egyedül múzeumot alapítani, a megye és a püspök támogatását tervezték megszerezni.

Az emlegetett bizottság végül október végén tényleg Pécssett járt, s bár a püspök támogatását nem sikerült elérni, de a felügyelőség illusztris képviselőinek jelenléte sokat lendített a múzeum egyesület (PBME) ügyén: kimondták az egylet megalakulását, s Szalay Imre kilátásba helyezte a Juhász-gyűjtemény állami megvételét is.²⁶² Tehát az állam lépett, mikor látta, hogy a társadalmi mozgalom Pécssett nem indult meg igazán, s sem a megyei, sem a városi hatóság nem hajlandó anyagi áldozatot hozni a Juhász-gyűjtemény megvételére, utóbbi még megfelelő bérleményre sem áldoz. Tehát a következő meghatározó jelentőségű lépés, a Juhász-gyűjtemény megvétele volt, mely legalább olyan sorsdöntő jelentőséggel bírt, mint a közgyűlés múzeualapító határozata (1. ábra).

Miután 1902 elején Wosinsky Mór Pécssett felbecsülte a Juhász gyűjteményt,²⁶³ a kultuszminisztérium márciusban 8000 koronát ajánlott érte.²⁶⁴ A sajtó értesülései szerint Wosinsky közbenjárásának tudható be,²⁶⁵ hogy a minisztérium hajlandó volt megvenni a gyűjteményt a város számára.²⁶⁶ 1902. április 21-én Wosinsky az elkészült leltár mellett a múzeum egyesület titkára, Szmik Antal jelenlétében átvette a Juhász-gyűjteményt.²⁶⁷ Wosinsky ismételtén segített, mikor egy tanulmányút keretében május elején lehetőséget biztosított a rendezéssel²⁶⁸ megbízott Szmik számára a szekszárdi múzeum tanulmányozására.²⁶⁹ A sajtó szerint azonban nem csak a pécsi múzeumot, hanem az ország minden múzeumát szekszárdi minta alapján tervezték berendezni,²⁷⁰ amire Wosinsky múzeumi felügyelői tisztsége által meg is volt minden lehetőség. Emiatt is tartható a szekszárdi múzeum a kor mintamúzeumának.²⁷¹ A gyűjtemény hivatalos átadására, melynek során a kultuszminisztérium letét formájában a városnak ado-

²⁵⁸ *Pécsi Napló*, 1903. június 10. 3.; *Pécsi Napló*, 1904. augusztus 17. 5.; *Pécsi Közlöny*, 1904. augusztus 18. 6. Sarkadi Eszter szerint az 1904-ben 2500 korona segélyt kapott a múzeum (SARKADI 2004, 85.), ez azonban a levéltári források (MNL BaML IV. 1406. o. 161.2.) alapján elírás. Mindazonáltal az államsegély fent jelzett összegei igen szerénynek minősültek, inkább talán csak arra szolgáltak, hogy a várost hozzák olyan helyzetbe, hogy kezdenie kelljen valamit a felállított helyi múzeummal.

²⁵⁹ *Pécsi Figyelő*, 1901. augusztus 3. 6.; *Pécsi Napló*, 1901. augusztus 3. 2.

²⁶⁰ *Pécsi Közlöny*, 1901. augusztus 4. 7.; *Pécsi Figyelő*, 1901. október 30. 2.

²⁶¹ *Pécsi Közlöny*, 1901. augusztus 4. 7.

²⁶² *Pécsi Napló*, 1901. október 30. 2.; *Pécsi Közlöny*, 1901. október 31. 5.

²⁶³ *Pécsi Napló*, 1902. február 18. 2.

²⁶⁴ *Pécsi Napló*, 1902. március 25. 3.; *Pécsi Közlöny*, 1902. március 29. 10.

²⁶⁵ *Pécsi Napló*, 1902. április 24. 3.

²⁶⁶ *Pécsi Napló*, 1902. április 11. 4.

²⁶⁷ *Pécsi Napló*, 1902. április 22. 7.; *Pécsi Napló*, 1902. április 24. 3.

²⁶⁸ *Pécsi Napló*, 1902. április 24. 3.

²⁶⁹ *Pécsi Napló*, 1902. május 4. 6.

²⁷⁰ *Pécsi Napló*, 1902. május 4. 6.

²⁷¹ Marosi Arnold is így emlegeti a szekszárdi múzeumot. *Pécsi Közlöny*, 1903. május 31. 3.

4. kép: Marosi Arnold (1873–1939) fényképe (JPM Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztály, L.sz.: F.18312)

főgimnáziumi tanító, Marosi Arnold (4. kép) kezdte meg a múzeum rendezését.²⁷⁹ A berendezés véglegesítését és felülvizsgálatát 1903. május 24-én Wosinszky Mór Horváth Gézával, a Nemzeti Múzeum állattani osztályának igazgatójával végezte.²⁸⁰ A berendezés munkálataiban mindazonáltal helyi segítők is lehettek Marosi Arnoldnak.²⁸¹

A sajtó szerint júliusban a természetrajzi osztály anyaga már Pesten összecsomagolva állt, amiből arra következtethetünk, hogy a pécsi múzeum természetrajzi osztálya javarészt a Nemzeti Múzeum duplumaiból létesült. Wosinsky pedig már hangoztatta következő nagy tervét: „szükségessé vált a különálló muzeum építéséhez erélyes kézzel hozzáfogni!”²⁸²

Még egy fontos állami segítséget kell megemlítenünk. A főfelügyelőség 1903. július 6–18. között néprajzi és östörténeti tanfolyamot rendezett a Nemzeti Múzeumban, amin a Pécsi Városi Múzeumból Marosi Arnold is részt vehetett.²⁸³ A tanfolyam megnyitására Wosinsky köszöntötte a résztvevőket,²⁸⁴ tehát minden bizonnyal szerepe volt a tanfolyam megszervezésében és a résztvevők kiválasztásában is.

mányozta a gyűjteményt, 1902. július 10-én került sor,²⁷² azzal a feltétellel, hogy annak megfelelő helyiséget kell biztosítani,²⁷³ mely végül a Maléter-ház lett.²⁷⁴

1902 szeptemberében ismételt állami segítségként a kultuszminisztérium 2000 korona támogatásról döntött, melyet múzeumi berendezésre lehetett fordítani.²⁷⁵ Viszont Wosinsky Mór kívánta felügyelni a megfelelő szekrények megrendelését, azonban egyéb elfoglaltságai révén még januárban sem érkezett meg Pécsre.²⁷⁶ Tehát a múzeum létesítéséhez Pécs városának 1902 végén se szekrénye, se a szekrényeket berendező szakértője nem volt. Emiatt 1903 januárjában a város közgyűlése a főfelügyelőségtől kért szakembert.²⁷⁷

Mikor 1903. február 17–18-án végre Pécsre érkezett Wosinsky, nagy hatékonysággal és gyorsasággal megoldotta a szekrények problémáját.²⁷⁸ 1903 áprilisában azonban nem pesti szakember, hanem egy fiatal szerzetes,

²⁷² Pécsi Napló, 1902. július 13. 4.

²⁷³ Pécsi Napló, 1902. július 10. 3.; Pécsi Napló, 1902. július 13. 4.

²⁷⁴ Pécsi Napló, 1902. október 26. 4.

²⁷⁵ Pécsi Napló, 1902. szeptember 28. 9.

²⁷⁶ Pécsi Napló, 1903. január 18. 5.

²⁷⁷ Pécsi Napló, 1903. január 18. 5.

²⁷⁸ Pécsi Közlöny, 1903. február 19. 5.

²⁷⁹ Pécsi Közlöny, 1903. április 11. 5.

²⁸⁰ Pécsi Közlöny, 1903. május 19. 3.; Pécsi Napló, 1903. május 26, 3.

²⁸¹ Juhász László, Zsolnay Miklós és Sikorszky Tádé, Böröczffy Károly főgimnáziumi rajztanár, Révai Sándor főreáliskolai tanár. *MAROSI* 1905, 14–15.

²⁸² Pécsi Napló, 1903. július 10. 3.

²⁸³ Pécsi Közlöny, 1903. július 5. 6.; Pécsi Közlöny, 1903. július 8. 4.

²⁸⁴ Pécsi Közlöny, 1903. július 8. 4.

Bár augusztus elejére elkészültek a még hiányzó könyvtári és néprajzi gyűjteményt befogadó szekrények,²⁸⁵ a berendezésükhöz segítségül érkező budapesti szakemberre azonban ismét várni kellett. 1903. októberének elején érkezett meg végül a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályáról Seemayer Villibald, aki a pécsi múzeum etnográfiai részének összeállítását Marosi Arnolddal és Várady Ferencsel végezte.²⁸⁶

Időközben a Zsolnay Miklós által felajánlott, 20.000 korona²⁸⁷ értékű gyűjtemény elhelyezését is meg kellett oldani. A Zsolnay-gyűjtemény elhelyezésére alkalmas szekrények 1000 koronás költségét a város az államsegély egy részéből kívánta fedezni,²⁸⁸ melyet 1904 januárjában jóvá is hagyott a kultuszminisztérium.²⁸⁹

1904-ben Marosi Arnold megfeszített tempóban dolgozott a kiállítás rendezésén és annak katalógusán,²⁹⁰ de nem tudott mindent ellátni, ami egy múzeumi szakember feladata lett volna. A régi pécsi egyetem alapfalai utáni kutatást célzó ásatásokat az immár budapesti illetőségű régész, Gerecze Péter végezte Németh Bélával,²⁹¹ s a vörösmarti római lelethez sem tudott kiszállni szakember. A sajtó az ügy kapcsán a még mindig meg nem alakult múzeum egyesület hiányára világított rá.²⁹² Még kínosabbá vált az egyelet hiánya, mikor májusban a kultuszminisztérium – nem tudva arról, hogy a múzeum-egyesület nem működik – felhívta annak elnökségét, hogy Bakonya községben ásatásokat végezzon, s azok eredményéről jelentést tegyen.²⁹³

A főfelügyelőség július végén küldte meg észrevételeit a Zsolnay szoba berendezéséről,²⁹⁴ így csak azután kezdheték meg annak államköltségen való elkészíttetését.

Október 22-én a városi tanács megbízottai ismételten három évre írták alá a városi múzeum helyiségeinek bérletére vonatkozó szerződést, melybe elővigyázatosan azt is belevették, hogy csak a város mondhatja fel a bérletet.²⁹⁵ A múzeum berendezése még mindig nem készült el teljesen, de a megnyitőünnepség időpontjáról döntöttek. A november 27-i esemény²⁹⁶ programját Majorossy Imre, Tichy Ferenc és a múzeum első igazgatója, Marosi Arnold állították össze.²⁹⁷

S hogy a városi múzeum ügyét nem tekintette befejezettnek a polgármester, jól jelzi, hogy 1904 októberében Tichy Ferenc tb. aljegyző kíséretében Majorossy Imre részt vett a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének temesvári kongresszusán, hogy a pécsi kultúrpalota érdekében felvegyék a kapcsolatot az országos szövetség képviselőivel.²⁹⁸

Az állam ugyanúgy, ahogy az egyes magánszemélyek, nem csak anyagi forrásokkal, hanem számos esetben műtárgyak és gyűjtemények adományozásával is segítette a

²⁸⁵ *Pécsi Közlöny*, 1903. augusztus 11. 4. A lap könyvtári és régészeti szekrényeket említ, ez azonban elírás, hisz a régészeti tár rendezése a korábbi hírek alapján elkészült. *Pécsi Közlöny*, 1903. július 5. 6.

²⁸⁶ *Pécsi Napló*, 1903. október 10. 3.; a név itt helytelenül szerepel: *Pécsi Napló*, 1903. október 13. 5.

²⁸⁷ Sarkadi Eszternél elírás, nyomdahiba lehet a 2000 koronás érték: *SARKADI* 1980, 363–364.

²⁸⁸ *Pécsi Közlöny*, 1903. december 25. 14.

²⁸⁹ *Pécsi Napló*, 1904. január 26. 3.

²⁹⁰ *Pécsi Napló*, 1904. január 12. 5.

²⁹¹ *Pécsi Napló*, 1904. március 6. 6.

²⁹² *Pécsi Napló*, 1904. február 28. 5.

²⁹³ *Pécsi Napló*, 1904. május 29. 4.

²⁹⁴ *Pécsi Napló*, 1904. július 27. 3.

²⁹⁵ Erre azért volt szükség, mert június végén Maléter Rudolf állítólag eladta a múzeum által bérelt épületet. *Pécsi Napló*, 1904. június 29. 4.

²⁹⁶ *Pécsi Napló*, 1904. október 23. 3. *NAGY* 2021, 146.

²⁹⁷ *Pécsi Napló*, 1904. november 6. 4.

²⁹⁸ *Pécsi Napló*, 1904. október 16. 8.

pécsi múzeum gyűjteményépítését. A kultuszminisztériumtól több alkalommal is érkeztek képadományok,²⁹⁹ madárgyűjtemény,³⁰⁰ lepkegyűjtemény,³⁰¹ de egy 12.000 darabos csigagyűjtemény³⁰² és egy, a Kvarner-öbölből származó természetrajzi gyűjtemény³⁰³ is.

A bemutatott, mintegy 30 évet felölő libikóka-játszma (1. ábra) végét az jelentette, hogy 1904. november 27-én, ünnepélyes keretek között, a város „kultur-ünnepének”³⁰⁴ aposztrofáltan, élénk társadalmi érdeklődés mellett³⁰⁵ megnyílt a mintegy 17 000 darabos³⁰⁶ állománnyal rendelkező Pécsi Városi Múzeum. A megnyitón elhangzott négy beszéd alapján a magyarosító szándék mellett a nacionalizmus és a lokálpatriotizmus lehettek a helyi múzeumügy ideológiai töltetei, a múzeumszervezés eszmei mozgatórugói, melyek azonban Pécssett inkább csak elvi szinten, a megnyitó beszédekben és néhány újságcikkben érhetők tetten. A társadalom tagjainak mobilizálását hivatott ideológiáknak Pécssett tényleges múzeum-létesítő erejük nem volt.

* * *

A kutatás eredményeként Pécs és Szekszárd példáján keresztül képet alkothattunk a Dél-dunántúli régió két meghatározó közgyűjteményének az egyének és a helyi társadalom szerepvállalása által meghatározott, eltérő eredménnyel járó alakulási fázisáról.

Bár Pécs a dualizmus korában a polgári államszervezet kiépülése során a térség igazgatási (jogszolgáltatási, katonai), kulturális (oktatási-művelődési) és egészségügyi központjává vált,³⁰⁷ a középosztály városa volt, arisztokraták, főurak nem laktak Pécssett.³⁰⁸ Ezzel szemben Apponyi Sándor mecénási, kultúrátámogató szerepe Tolna vármegyében meghatározó jelentőségű volt a Wosinsky Mór által szorgalmazott regionális múzeum léteztetésében.

Individualizált polgárból³⁰⁹ több is létezett Pécssett, azonban egyik városban sem sikerült kimutatni, hogy a helyi társadalomban csoportidentitássá vált volna a regionális múzeum létesítésének kérdése. Sőt, ebben joggal kételkedhetünk, ha a sikertelen régészeti egyletekre, vagy a Pécssett évekig vajúdjó, majd a mindkét helyen rövid idő alatt jelentőségét veszítő múzeum-egyesületekre gondolunk. A helyi múzeum társadalmi támogatottsága a – Záray Károly városatya által „lim-lomnak” nevezett – múzeumi adományokban merült ki, melyek közül több mégis jelentős értéket képviselt.³¹⁰ A nemzeti identitás megteremtését célzó nacionalizmus és lokálpatriotizmus Pécssett jobbára megmaradt a szavak szintjén.³¹¹ a múzeumra anyagi tőkét áldozni sem a város

²⁹⁹ *Pécsi Közlöny*, 1901. október 13. 5.; *Pécsi Napló*, 1902. január 17. 3.; *Pécsi Közlöny*, 1903. október 25. 5.; *Pécsi Napló*, 1904. február 14. 6.

³⁰⁰ *Pécsi Napló*, 1903. október 30. 2.

³⁰¹ *Pécsi Napló*, 1904. március 22. 5.

³⁰² *Pécsi Napló*, 1904. július 3. 4.; *MAROSI* 1905, 16.

³⁰³ *Pécsi Napló*, 1904. október 13. 3.

³⁰⁴ *Pécsi Napló*, 1904. november 29. 1–4.

³⁰⁵ *Pécsi Napló*, 1904. november 29. 1.

³⁰⁶ *MAROSI* 1905, 16.

³⁰⁷ *NAGY* 2010a, 20.

³⁰⁸ *Pécsi Napló*, 1899. december 29. 1–2; *NAGY* 2010a, 19.

³⁰⁹ *GYÁNI* 2010, 507–508.

³¹⁰ Pl. Zsolnay Miklós 20.000 koronás adománya, Grósz Antal üszögi aranylelete.

³¹¹ Kivételt képez Grósz Antal üszögi földbirtokos, aki az unikális és nagyértékű üszögi aranyleletet kérésre sem a Nemzeti Múzeumnak, hanem a Pécsi Városi Múzeumnak adta. *Pécsi Napló*, 1903. november 4. 2–3.

tanácsa, sem a sajtó hangadó képviselői, sem pedig a lakosság nem akart,³¹² ami nagyban megnehezítette és igencsak lelassította, már-már ellehetetlenítette a létesítést, mely állami segítség és beavatkozás nélkül nem is valósulhatott volna meg.

Úgy tűnik, hogy a millennium környékén végbement múzeumalapításokban – jelen esetben Pécsen és Szekszárdon is – nem volt akkora szerepe a helyi társadalom önszerveződésének, hanem az állami intenciók mellett sokkal inkább az egyén, a múzeumalapító aktor személye – illetve támogatói bázisa, szakmai presztízse – vált meghatározóvá a sikeres múzeumszervezésben. Ennek oka, hogy időközben országos szinten alapvető változások mentek végbe: az 1890-es években kialakult és megkezdte működését a regionális múzeumügy állami intézményrendszere,³¹³ mely bár továbbra is létfontosságúnak találta a helyi múzeum közösségi támogatását (múzeum-egyesület³¹⁴), de a kezdeti – kritikus nehézségű – lépésnél, a múzeum megalapításánál átvállalta a vezető szerepet a helyi közösségtől (társadalomtól, városvezetéstől). Utóbbi múzeumalapító karaktere az 1860–1880-as évek egyleti alapítású múzeumainál lehetett inkább meghatározó.

A múzeumügy közgyűlési támogatottsága a teljes korszakban legjobb indulattal is csak szerénynek mondható: Taray Endre és Aidinger János³¹⁵ polgármesteri érája egyértelműen nem kedvezett a regionális múzeum ügyének: ekkor sem az állami, sem az egyéni intenciók nem jártak sikerrel a helyi múzeum ügyében (1. ábra). A pécsi múzeum létesítésének folyamatában a sorsdöntő fordulat, mikoris a libikóka-játszmában a múzeum ügye elmozdult a holtponthelyzetből, 1896-ban következett be. Ennek oka azonban nem a millennium monográfiákat, múzeumegyleteket és múzeumokat eredményező társadalmi reprezentációt elősegítő közhangulatának pécsi lecsapódásában, hanem sokkal profánabb módon, a polgármester személyének megváltozásában keresendő. Az új polgármester, Majorossy Imre hosszú években keresztül egyértelműen a helyi múzeum létesítése mellett kardoskodott a közgyűlés „antimuzeumista”³¹⁶ részével szemben. A lokálpatrióta érzelmek legfeljebb csak a szavak szintjén jellemezték a város vezetőtestületét.³¹⁷ Ezen érzelmek tényleges, tetterős megnyilvánulásai Pécsen sokkal inkább az áldozni kész, adományozó egyének (pl. Farkas István, báró Biedermann Rezső, Grósz Antal, Király Antal, Mutschenbacher Viktor, Majtényi Vilma báróné, Schapringner Gusztáv, Zsolnay Miklós) szintjén keresendők.

³¹² Kivételt jelenthet Biedermann Rezső Kardos Kálmánnak pécsi kulturális célokra ajánlott 20.000 koronás támogatása, melyet Fejérváry Imre állítólag visszaautasított. *Pécsi Közlöny*, 1903. július 3. 4.

³¹³ Országos Múzeum- és Könyvtárbizottság (1894 – BODÓ 2016, 83); Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa (1897 – BODÓ 2016, 83); Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége (1897 – BODÓ 2016, 82); Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége (1902 – BODÓ 2016, 90.)

³¹⁴ Mind Pécsen, mind Szekszárdon a múzeumalapító törvényhatósági határozat után létesült, s tevékenységét a múzeum tényleges megnyílása után fejtette ki, majd rövid időn belül jelentőségét veszítette.

³¹⁵ Aidinger János a sajtó szerint országgyűlési képviselőként sem segítette a múzeum ügyét. *Pécsi Figyelő*, 1900. július 8. 4.

³¹⁶ A fogalom mélységének megértéséhez e városatyák közgyűlési hozzászólásaira gondolnunk. Czirják Ignác a rossz közbiztonságú „a puturla utozában szemelt ki egy »vadregényes« helyet a városi múzeum részére, mely jóval olcsóbban megszerezhető, mint a Schapringner féle lakás.” *Pécsi Napló*, 1901. december 20. 2. Zárny Károly pedig a „múzeum név alatt összedett lim-lom”-nak nevezte a gyűjteményt. *Pécsi Napló*, 1903. október 22. 2. Az antimuzeumista tábor véleménynyilvánítása volt az 1900. február 13-i közgyűlésen, hogy a „bizottsági tagok egy része békés nyugodalmat kívánt a tervezetnek.” *Pécsi Napló*, 1900. február 14. 1.

³¹⁷ Pl. Pécs főispánjának, Fejérváry Imrének a tétlensége, aki négy éven keresztül (1902–1905), a múzeum-egyesületi elnöki tisztjéről való lemondásáig sem hívta össze az egyesület alakuló közgyűlését. *TICHY* 1908, 4.

E kutatás eredményeként Pécssett Wosinsky Mór és Majorossy Imre polgármester tekinthetők a tényleges múzeumalapító karaktereknek.³¹⁸ Utóbbihoz kétség sem fér, hisz nagymértékben neki köszönhető, hogy a törvényhatósági bizottság 1899-ben kimondta a városi múzeum megalapítását. Folyamatosan működő, látogatható, kinevezett vezetővel és személyzettel ellátott, szakszerűen rendezett, városi tulajdonban lévő gyűjtemény azonban a múzeum hivatalos megnyílásáig, 1904. november 27-ig nem létezett. Wosinsky Mór kezdettől fogva szakmai tanácsokkal³¹⁹ látta el a várost, országos felügyelőként pedig hathatósan közreműködött a Juhász-gyűjtemény állami megvétele, és városi letétbe helyezése érdekében, végül a múzeum berendezésében is kulcsszerepet vállalt. Majorossy Imre pedig a törvényhatósági bizottság „antimuzeumista” részével újból és újból megküzdve, éveken át kitartott a múzeum létesítése mellett, elérte a budapesti szakmai szervezetek erkölcsi és anyagi támogatását. Feltehetően szerepe volt a Zsolnay-gyűjtemény múzeumnak adományozásában is,³²⁰ s a kultúrpalota érdekében is fellépett a szakmai köröknél, sőt nyugdíjazása után is a múzeumügy lelkes támogatója és szervezője maradt.³²¹

Majorossy Imre körülményei azonban egyértelműen nem támogatták múzeumi törekvéseit. Azon túl, hogy múzeumalapító céljainak nemigen voltak támogatói a közgyűlésben, sőt annál inkább ellenzői, segítői sem épp a legrátermettebbek közül kerültek ki. A Németh Béla és Juhász László által készített múzeum-egyesületi alapszabálytervezetet engedélyezés nélkül küldte vissza a belügyminisztérium. Utána bár szekszárdi mintára készült³²² a tervezet átdolgozása, de a közgyűlésre való betérjesztése hosszan elhúzódott. Gyakorlatilag négy évbe telt, míg 1902-ben végül megkapta az engedélyt az egyesület. Ekkor viszont személyi gondok adódtak, sem az egyesület elnöke, sem az előzetesen választott tisztikar nem volt igazán elkötelezett a múzeumügy mellett. A múzeum elhelyezése is elhúzódó problémává vált, 1902-ben is bérleménybe költözött, melyet majdnem eladtak a feje föül. Majorossy Imre polgármester nem tudott olyan régészetben jártas személyt keríteni a városban, aki a múzeumot tudományos igénnyel rendezhette volna.³²³ Végül a polgármester egészségi állapota³²⁴ is megnehezítette törekvéseit, behatárolta munkabírását, melynek egyik legszerecséltlenebb, a múzeumügyet is érintő közvetett következménye Szmik Antal Pécsről való távozása volt.

A megnyitó – mind az állami, mind a helyi vezetés részéről tapasztalható – bizakodó hangulata azonban nem adott elegendő lökést ahhoz, hogy a Pécsi Városi Múzeum háború előtti sorsa igazi sikertörténetté váljon. Az is majd két évbe telt, hogy 1906 októberében ismételten megalakuljon a Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület,³²⁵ mely tartós társadalmi támogatottságra azonban nem tett szert. A másik nagy terv, a

³¹⁸ *Pécsi Napló*, 1903. július 10. 3.

³¹⁹ MNL BaML IV. 1406. o. 161.1. Wosinsky levele a pécsi múzeum ügyében (1899. ápr. 17.). *SARKADI* 2004, 74.

³²⁰ *Pécsi Napló*, 1903. november 12. 2.

³²¹ 1906-ban ő szorgalmazta a PBME újjáalakítását, majd annak alelnöke lett. *NAGY* 2004, 58.

³²² *Pécsi Napló*, 1900. február 13. 2.

³²³ 1902–1904 között legalább három személy foglalatoskodott a múzeum berendezésével, s szakmailag akkor még egyikük sem volt rátermett a feladatra: Juhász László (1900–1902); Szmik Antal (1902), majd Marosi Arnold (1903–1904).

³²⁴ *NAGY* 2004, 58.

³²⁵ Ennek legfőbb oka Tichy Ferenc visszaemlékezései szerint, hogy az 1905-ös országgyűlési képviselőválasztás eredménye miatt báró Fejérváry Imre lemondott az egyesület elnöki tisztjéről, majd ezután az új elnök személyében való megállapodás nehézségei hátráltatták az egyesület ügyét. *TICHY* 1908, 4.

regionális múzeumügy következő mérföldköve, az önálló múzeumépület, a kultúrpalota létesítése a múzeumhoz hasonlóan ugyancsak évekig húzódott.³²⁶ Végül azonban mindezt nem koronázta siker, mert egy szerencsétlen pénzügyi manőver,³²⁷ majd az első világháború kitérése ezt a tervet átbillentette az egyéni intenciók és a városi tanács szándéka közti már-már örökösnek látszó libikóka-játszmában a meg nem valósult pécsi törekvések sorába.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MNL BaML = Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára
IV. 1402. a. Pécs Város Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei.
IV. 1406. o. 161. k. cs. A Városi Múzeum szervezeti ügyei, ajándékozási iratok.
161.1. Alapítás, Juhász-anyag.
161.2. Juhász-gyűjtemény megvétele, berendezés, megnyitás, államsegélyek
IV. 1409. b. Pécs Város Árvaszékének iratai. Árvaszéki iratok.
IV. 1428. Pécs város egyesületi alapszabályainak levéltári gyűjteménye.
X. 66. Mecsek Egyesület iratai.

FOLYÓIRATOK, SAJTÓ

<i>Archaeologiai Értesítő</i> , 1882, 1898	<i>Pécsi Figyelő</i> , 1874–1902
<i>Belügyi Közlöny</i> , 1898. december 15; 1902. május 25.	<i>Pécsi Hírlap</i> , 1887, 1889
<i>Borsod–Miskolci Értesítő</i> , 1900. április 18.	<i>Pécsi Közlöny</i> , 1895–1906
<i>Budapesti Hírlap</i> , 1883. július 3.	<i>Pécsi Napló</i> , 1893–1906
<i>Fővárosi Lapok</i> , 1882. május 20.	<i>Századok</i> , 1882
<i>Fünfkirchner Zeitung</i> , 1870–1894	<i>Történelmi és Régészeti Értesítő</i> , 1882
<i>Munkás</i> , 1898. július 24. 8; 1899. március 12. 8.	<i>Történelmi, Régészeti és Néprajzi Közlemények</i> , 1889. április 27.
<i>Pécs</i> , 1884–1893	<i>Tolnamegyei Közlöny</i> , 1878. június 16; 1883. július 1.

IRODALOMJEGYZÉK

- BODÓ S. 1999: A Herman Ottó Múzeum mint tudományos műhely. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 38 (1999) 1289–1297.
- BODÓ S. 2016: A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában (Akadémiai doktori értekezés). Budapest, 2016.
- CSEKŐ E. 2002: A szekszárdi virilisek öszszetételé 1872–1918 között. In: Tóth G. P. (szerk.): Struktúra és városkép. A polgári társadalom a Dunántúlon a dualizmus korában. Veszprém, 2002, 149–162.
- DÖMÖTÖR S. 1960: Katona Lajos pécsi éve (1887–1889). Jelenkor 3/4 (1960) 97–107.

³²⁶ Már a Városi Múzeum megnyílása előtt is felmerült (pl. *Pécsi Napló*, 1903. október 25. 2.), hogy szükség lenne egy minden kulturális intézményt magába foglaló kultúrpalotára (PILKHOFFER 2022, 335.). Bár Zsolnay Miklós felajánlotta az 1907. évi országos kiállítás hasznát – kiegészítve a város e célra szánt 50.000 koronás hozzájárulásával – 120.000 koronát kultúrpalota építése céljából (*Pécsi Napló*, 1908. január 26. 1.; 1909. április 20. 3.), de a több éves közgyűlési tétlenség, az igen kevési állami támogatás (*Pécsi Napló*, 1912. május 23. 2.), majd a telek kijelölése és kisajátítása körüli fennakadások (*Pécsi Napló*, 1910. december 4. 6.; 1911. április 16. 21.; június 24. 2.) miatt az ügy 1912-ig húzódott.

³²⁷ Bár kiírták a tervpályázatot (*Dunántúl*, 1912. február 21. 1.), ám az Ullmann M. K bankcég csődje miatt a kultúrpalotára szánt pénzügyi alap 1913 végére elveszett (*Dunántúl*, 1913. december 31. 1.).

- FEJÉRVÁRY I.** 1905: A múzeum megnyitása alkalmával mondott beszéde. In: Emléklapok a Pécsi Városi Múzeum megnyitó ünnepségéről. Pécs, 1905, 5–6.
- GAÁL A.** 1977: Tolna vármegye múzeumának megalakulása és közművelődési tevékenysége a század első évtizedében. A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 6–7 (1977) 3–28.
- GAÁL A.** 2005: Wosinsky Mór, Tolna Vármegye Museumának megálmodója és létrehozója. In: Gaál A. (szerk.): Wosinsky Mór „... a jeles pap, a kitűnő férfiú, a nagy tudós...” 1854–1907. Szekszárd, 2005, 7–38.
- GYÁNI G.** 2010: Individualizálódás és civil társadalom. Történeti érvek, elméleti megfontolások. Történelmi Szemle 52/4 (2010) 501–512.
- GYÁNI G.** 2017: Historical agency – a szubjektív cselekvő középpontba állítása a történettudományban. In: Vonyó J. (szerk.): Személyiség és történelem – történelmi személyiség. A történeti életrajz módszertani kérdései. Pécs – Budapest, 2017, 46–56.
- KLESTENITZ T.** 2005: A Mária kongregációk és a sajtókérdés a dualizmus korában. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 17 (2005) 3–4, 83–100.
- MAJOROSSY I.** 1905: Majorossy Imre kir. tan. polgármester záróbeszéde. In: Emléklapok a Pécsi Városi Múzeum megnyitó ünnepségéről. Pécs, 1905, 18–23.
- MAROSI A.** 1905: A pécsi városi múzeum története. In: Emléklapok a Pécsi Városi Múzeum megnyitó ünnepségéről. Pécs, 1905, 11–18.
- MÁRFI A.** 1989: Pécs szabad királyi város dualizmus kori egyesületeinek vizsgálata 1867–1918 (I. rész). Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve (1989) 133–161.
- NAGYI G.** 2004: Majorossy Imre, a múzeumalapító polgármester (1847–1927). Pécsi Szemle 7/2 (2004) 51–63.
- NAGYI G.** 2007: Németh Béla, a történetíró. In: Fedeles T. – Horváth I. – Kiss G. (szerk.): A Pécsi Egyházmegye vonzásában. Ünnepi tanulmányok Timár György tiszteletére. Budapest, 2007, 233–257.
- NAGYI G.** 2010a: Bevezetés. In: Nagy I. G. (szerk.): Források Pécs város polgárosodásáról (1867–1921). (Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 15.) Pécs, 2010, 11–26.
- NAGYI G.** 2010b: Magyarosodás. In: Nagy I. G. (szerk.): Források Pécs város polgárosodásáról (1867–1921). (Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 15.) Pécs, 2010, 295–318.
- NAGY I. G.** 2019: Pécsi helyhatósági választások a dualizmusban. In: Wéber A. (szerk.): Évszázados történetek Pécsről. (Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből 4.) Pécs, 2019, 89–110.
- NAGY I. G.** 2021: Pécs polgármesterei (1875–1940). Pécs, 2021.
- PILKHOFFER M.** 2004: Pécs építészete a századfordulón (1888–1907). Pécs, 2004.
- PILKHOFFER M.** 2022: Szellemi élet és művészetek, szabadidő és hétköznapok. In: Kaposi Z. – Vonyó J. (szerk.): Pécs története. VI. Iparosodás – polgárosodás. Pécs a dualizmus korában (1867–1918). Pécs, 2022.
- RAYMAN J. – HÁGEN J.** 2010: Az éremgyűjtés története Pécsen és Baranyában. Pécs, 2010.
- SARKADI E.** 1980: 75 éves a pécsi múzeum. A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 24 (1980) 357–377.
- SARKADI E.** 2004: 100 éves a pécsi múzeum. Vázlatos történet a kezdetektől 1945-ig. Pécsi Szemle 7/1 (2004) 72–63.
- SURJÁN M.** 1992: Baranya megye sajtóbibliográfiája 1832–1984. Pécs, 1992.
- SZALAYI.** 1905: Szalay Imre min. tanácsos felolvasása. In: Emléklapok a Pécsi Városi Múzeum megnyitó ünnepségéről. Pécs, 1905, 7–10.
- SZIRTES G.** 1998: Aidinger János Pécs modern közigazgatásának megalapozója. Pécsi Szemle 1/1. (1998) 54–61.
- TICHY F.** 1908: A „Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület” megalakulása és eddigi működése. A „Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület” Értesítője 1/1 (1908) 2–10.
- TÓTH S.** 1989: Szekszárd város történeti monográfiája. I. Szekszárd, 1989.
- TÖTTŐS G.** 1998: Rejtett értékeink – A Tolnamegyei Régészeti és Történelmi

- Társulat. Tolnai Népújság, 1998. június 20. 10.
- VARGA B. 2014: Varga Bálint: Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon. Történelmi Szemle 56/2 (2014) 179–202.
- WÉBER A. 2017: Egy figyelemre méltó pécsi éremgyűjtő a 19. századból: Dittmayer Jakab (1825–1887). A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 54 (2017) 467–479.
- WÉBER A. 2018: A Mecsek Egyesület régészeti tevékenysége a századfordulón, különös tekintettel Juhász László jakabhegyi őskori ásataira. A Mecsek Egyesület Évkönyve a 2017-es egyesületi évről (2018) 100–108.
- WÉBER A. 2019a: Dr. Németh Béla (1840–1904) régészeti tevékenysége. In: Wéber A. (szerk.): Évszázados történetek Pécsről. (Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből 4.) Pécs, 2019, 181–219.
- WÉBER A. 2019b: A dualizmus kori régiséglelés aktorai Pécssett és Banyában. A régészeti tárgyakkal kapcsolatba kerülő individuumok tipológiája, illetve a regionális múzeum kialakulásában játszott szerepük. In: Lengvári I. – Pilkhoffer M. – Vonyó J. (szerk.): A hely embere – az ember „helye.” Emberközpontú történetírás – helytörténeti kutatás. Pécs, 2019, 173–204.
- WÉBER A. 2020: Akteure des Antiquitätensammeln im Komitat Baranya während des Dualismus und ihre Rolle in der Entstehung des Pécs-er Stadtmuseums. In: Kulcsár V. (ed.): „...how badly we need the so much desired palace of culture”. Collectors, founders, museums in Eastern Europe in the 19th–20th century. Proceedings of the International Conference on Museum History at Jóna András Museum, Nyíregyháza, November 11–3, 2019. Nyíregyháza 2020, 25–40.
- WOSINSKY M. 1896: Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig. 1. kötet. Budapest, 1896.